

ОКиївський національний торговельно-економічний університет

Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМЦІВ»

Студентки 2 курсу, 7мз групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове
забезпечення безпеки
підприємницької діяльності»

Лихолат
Ольги Олександрівни

Науковий керівник
кандидат історичних наук,
доцент

Сухацький Роман
Петрович

Гарант освітньої програми
кандидат юридичних наук,
професор

Крегул Юрій Іванович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМЦІВ.....	8
1.1. Основні поняття та характерні риси захисту прав та законних інтересів підприємців.....	8
1.2. Розвиток законодавства щодо захисту прав та законних інтересів підприємців.....	13
1.3. Механізм державної підтримки та форми захисту прав та законних інтересів підприємців.....	21
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМЦІВ.....	29
2.1. Кримінально-правовий, адміністративно-правовий та нотаріальний захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності.....	29
2.2. Суб'єкти здійснення запобіжної діяльності з попередження та протидії правопорушень в сфері підприємництва та основні напрямки їх роботи.....	35
2.3. Захист прав підприємців при їх порушенні незаконними актами державних органів.....	42
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМЦІВ.....	50
3.1. Державне регулювання захисту прав та законних інтересів підприємців за кордоном.....	50
3.2. Досвід передових держав щодо механізму попередження порушень прав та законних інтересів підприємців.....	56
3.3. Шляхи вдосконалення системи державної підтримки захисту прав та законних інтересів підприємців в Україні.....	62
Висновки до розділу 3.....	70
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день потреба в захисті прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності виникає через збільшення кількості випадків протиправної поведінки.

Однак, слід зазначити, що така потреба в захисті може бути зумовлена не тільки протиправною поведінкою, а й загрозою її виникнення в майбутньому. Прикладом такої загрози можуть бути посягання на інтереси суб'єктів підприємництва як з боку державних органів, так і зі сторони посадових осіб та контрагентів, з якими підприємства співпрацюють. Тому держава має забезпечувати захист прав та законних інтересів підприємців.

Замало розуміти значення захисту прав суб'єктів підприємництва, необхідно також враховувати його ефективність та необхідність використання на практиці. Також слід зауважити, що, здійснюючи підприємницьку діяльність, суб'єкти підприємництва мають враховувати та аналізувати різні способи, форми та заходи захисту своїх прав, адже від цього буде залежати ефективність їхньої діяльності.

Також слід відзначити, що розбудова ефективної системи правового захисту прав та законних інтересів підприємців в Україні передбачає її гармонізацію з світовим досвідом.

Не менш актуальним є питання проведення комплексного аналізу специфіки здійснення контролю за дотриманням чинного законодавства щодо захисту прав та законних інтересів підприємців, зокрема і державними органами влади, та особливостей співробітництва у світовому масштабі у галузі захисту прав суб'єктів господарювання.

Отже, усе вищенаведене підкреслює значну актуальність та потребу в теоретико-концептуальному осмисленні національних та міжнародних норм, які визначають порядок та особливості міжнародно-правового співробітництва держав у сфері захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва, які на сьогоднішній день розширюють власну діяльність виходячи на світову арену.

Також можна стверджувати, що аналіз правових норм захисту прав і законних інтересів підприємців, в т. ч. питань міжнародно-правового

співробітництва держав у даній галузі, дозволить відкрити нові вектори удосконалення організаційно-правової бази для розвитку підприємництва в Україні та її виходу на світову арену на якісно новому рівні.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Дослідження питань захисту законних прав та інтересів підприємців постійно є предметом вивчення юристами, науковцями, фахівцями у сфері міжнародних відносин. З поміж таких праць можна виділити наукові здобутки таких провідних вчених як: В. В. Мачуський, В. Є. Постульга, Є. В. Іванова, С. Й. Кравчук, С. І. Бевз, Д. О. Беззубов, М. О. Бухер, І. В. Гой, Д. М. Притика, М. І. Тітов, В. П. Грибанов, О. А. Белянєвич, Р. П. Бойчук, О.В. Аушева, З. С. Варналій, В. О. Сизоненко, І. Л. Сазонець, О. Л. Копиленко, Ю. І. Римаренко, Л. І. Мозговий та інших. Проте, у своїх працях науковці зосереджували увагу вивченню окремих аспектів захисту прав суб'єктів підприємництва, автори не ставили за мету здійснення комплексного дослідження даного питання. Зокрема, В.В. Рум'янцева, О. Р. Зельдіна, О. Г. Хрімлі детально досліджували проблеми судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності; Д.О. Беззубов, Д. В. Задихайло та М.О. Бухер зосередили увагу на розгляді теоретичних проблем захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва; В. Пашков та П. М. Пальчук детально досліджували захист прав працівників і роботодавців.

Таким чином, в сучасній правовій науці проблеми захисту прав та законних інтересів підприємців не отримали достатнього наукового опрацювання.

Отже, віддаючи належне науковим розробкам, проблеми правових засад здійснення захисту прав та законних інтересів підприємців не можна вважати повністю вивченими та остаточно вирішеними. Тож, вищенаведене і зумовило актуальність обраної теми і напрямків дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та аналіз методів їх захисту в Україні та за кордоном.

Реалізація основної мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- розглянути підходи до визначення сутності захисту прав та законних інтересів підприємців;
- ознайомитися з історією розвитку законодавства щодо захисту прав та законних інтересів підприємців;
- дослідити механізм державної підтримки та основні форми захисту прав та законних інтересів підприємців;
- розглянути кримінально-правовий, адміністративно-правовий та нотаріальний аспекти захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності;
- ознайомитися зі суб'єктами здійснення запобіжної діяльності з попередження та протидії правопорушень в сфері підприємництва та основні напрямки їх роботи;
- дослідити процес захисту прав підприємців при їх порушенні незаконними актами державних органів;
- з'ясувати основні аспекти державного регулювання захисту прав та законних інтересів підприємців в інших країнах;
- оцінити основні переваги досвіду інших держав щодо механізму попередження порушень прав та законних інтересів підприємців;
- запропонувати перспективні напрями вдосконалення систем державної підтримки захисту прав та законних інтересів підприємців в Україні.

Об'єктом дослідження є процес захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва з боку самих підприємств, а також з боку держави.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичний досвід здійснення захисту законних прав та інтересів підприємців.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень: метод аналізу й синтезу та теоретичного узагальнення для дослідження сутності захисту прав та законних інтересів підприємців (п. 1.1.); системно-логічний підхід при дослідженні розвитку законодавства щодо захисту прав та законних інтересів підприємців (п. 1.2.); системно-структурний аналіз при дослідженні механізму державної підтримки та

форми захисту прав та законних інтересів підприємців (п. 1.3.); логічний аналіз, методи наукової абстракції для дослідження форм захисту прав та законних інтересів підприємців (п. 1.1., 1.3.); процесний підхід для дослідження процесу забезпечення міжнародно-правового досвіду держав у сфері захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва (п. 1.2., 2.1); системний підхід при дослідженні суб'єктів здійснення запобіжної діяльності з попередження та протидії правопорушень в сфері підприємництва (п. 2.2.); метод систематизації та причинно-наслідковий аналіз при визначенні складових елементів механізму забезпечення захисту прав та законних інтересів підприємців (п. 3.1–3.2); методи систематизації та узагальнення для визначення можливостей забезпечення належних умов розвитку підприємців та захисту їх прав та законних інтересів на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях (п. 2.1., 2.3., 3.1., 3.2.); порівняльний метод для аналізу досвід передових держав щодо механізму попередження порушень прав та законних інтересів підприємців (п. 3.1., 3.2.); метод моделювання та прогнозування при розробці моделі забезпечення правових механізмів захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва (п. 3.3.).

Теоретичною основою дослідження випускної кваліфікаційної роботи слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань захисту підприємництва, матеріали науково-практичних конференцій, офіційних сайтів мережі Інтернет, нормативно-правові акти чинного законодавства України.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в законотворчій діяльності при усуненні наявних прогалин правового регулювання захисту прав та законних інтересів підприємців. Результати та висновки дослідження можуть бути використані в правозастосовній діяльності. Також отримані в ході дослідження результати можуть бути використані при підготовці до лекційних та семінарських занять для студентів спеціальностей права, економіки, а також стати базою для написання окремої статті чи монографії.

Структура роботи відповідає поставленій меті та дослідницьким завданням.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 84 сторінок (основний текст – 74 сторінки). Список використаних джерел – 83 найменувань.

РОЗДІЛ 1

Теоретико-правові засади захисту прав та законних інтересів підприємців

1.1. Основні поняття та характерні риси захисту прав та законних інтересів підприємців

Питання забезпечення захисту підприємців постало через те, що статтею 42 Конституції України було затверджене право на здійснення господарської діяльності, що не заборонена законом [1].

Потреба у захисті прав підприємців виникла через протиправну поведінку. Проте слід зазначити, що потреба у захисті може виникнути і у випадку загрози порушення права в майбутньому. Така загроза може з'явитися через дії самого підприємця, наприклад, якщо він утратить відповідний документ. Також потреба у захисті може виникнути і з правочинної поведінки [2, с. 135].

Підприємці дуже часто не в силах протистояти незаконним діям державних органів влади, особливо це стосується податкових, митних, антимонопольних та інших контролюючих органів, а також органів місцевого самоврядування. Невміння та небажання підприємців правильно захищати свої права та обов'язки, їхня бездіяльність призводить до ущемлення їхніх прав, а також здійснюють негативний вплив на сферу підприємництва та сприяють несумлінному виконанню посадовими особами своїх повноважень і численним порушенням з боку державних органів. Також важливим є і забезпечення використання наданих державою можливостей щодо зупинення порушень прав, їх відновлення, компенсації збитків, що заподіяні їх порушенням.

Для суб'єктів підприємництва також важливо правильно обрати найбільш оптимальний засіб та спосіб захисту інтересів в конкретних умовах, що може позитивно вплинути на забезпечення ефективності і надійності їх діяльності. Діяльність суб'єктів господарювання багато в чому залежить і від знання законодавства, а також уміння застосовувати всі засоби їхнього захисту.

Необхідно відмітити, що держава гарантує захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва. Державні гарантії з приводу захисту прав підприємців можна розділити на дві групи:

1. Загальні гарантії - держава гарантує суб'єктам підприємництва незалежно від обраних ними організаційно-правових форм здійснення господарської діяльності і форм власності рівні права, а також створює однакові можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, природних та інших ресурсів.

2. Майнові гарантії - держава через прийняття відповідного законодавства, створення спеціальної інституційної структури, яка контролює його дотримання, гарантує недоторканність майна суб'єктів підприємництва, а також забезпечує захист права власності [1].

Необхідно зазначити, що державні гарантії щодо захисту прав підприємців спрямовані не лише проти неправомірних дій інших суб'єктів господарювання, а й від протиправних дій і самої держави [3].

Ст. 56 Конституції України передбачено, що кожен має право на компенсацію за рахунок держави чи її органів, а також органів місцевого самоврядування матеріальних і моральних збитків, які були завдані прийнятими незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами при здійсненні ними своїх повноважень [1].

Для кращого розуміння даного питання слід розглянути тлумачення поняття «правового захисту». На даному етапі немає єдиного визначення даного поняття, оскільки кожен науковець пропонує власне розуміння «правового захисту». Проте можна виділити два напрями розуміння цього поняття: інституційний та системний.

Згідно інституційного підходу, правовий захист передбачає видання нормативно-правових, що визначають права і обов'язки, порядок їх здійснення і захисту, діяльність самих суб'єктів зі здійснення власних прав, а також діяльність

спеціальних органів з попередження правопорушень та реалізації правових санкцій.

Відповідно до системного підходу, правовий захист являє собою систему заходів, що сприяють забезпеченню недоторканності права, його здійсненню і ліквідації його порушень [2, с. 173].

Проте доцільним було б об'єднати два вищеназвані визначення задля повнішого охоплення та точнішого розуміння поняття «правового захисту». Тобто, правовий захист – це система заходів держави, уповноважених нею органів та організацій з приводу забезпечення права здійснення діяльності, а також забезпечення нормативно-правовими актами, які будуть регулювати таку діяльність.

Під захистом прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності слід розуміти систему заходів, що спрямовані на суб'єктів господарювання та споживачів з метою забезпечення дотримання діючого законодавства, що стосується сфери підприємництва. Необхідно зазначити, що дане поняття є вузьчим, ніж «правовий захист».

Держава забезпечує захист прав та законних інтересів підприємців і споживачів. Тому, кожен підприємець, а також споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів [4].

Права та інтереси суб'єктів підприємництва, які охороняються нормами чинного законодавства гарантуються нормами цивільно-матеріального права. Кожен суб'єкт господарювання має право припинити дії та акти громадян та інших суб'єктів господарювання, а також державних органів влади, органів місцевого самоврядування, які порушили або обмежили його права та законні інтереси.

Тобто, невміння підприємців захищати свої законні права та інтереси, а також їх пасивність у даній сфері здійснює негативний вплив на підприємництво загалом та призводить на практиці до величезних збитків і сприяють розвитку корупції та недобросовісності.

Важливо пам'ятати, що на захист прав підприємців впливає не лише виконання ними покладених на них обов'язків щодо охорони законних інтересів, а й забезпечення з боку держави ефективного законодавства для врегулювання проблем, що виникають при порушенні законних прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Захист прав і законних інтересів підприємців здійснюється можливий з використанням різних галузей права:

- цивільного;
- адміністративного;
- кримінального;
- трудового і т. д.

Для підприємців важливо вчасно та правильно обрати оптимальний спосіб захисту прав при виникненні ситуації, в якій вони порушуються.

Виділяють три принципи реалізації господарських прав щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності:

- непорушення прав та інтересів інших підприємців;
- забезпечення захисту прав власності;
- дозволеність всього, що не заборонено законом [5].

Принцип непорушення прав та інтересів інших підприємців означає нестворення в процесі здійснення захисту прав суб'єктів господарювання перепон для здійснення господарської діяльності іншим суб'єктам [6].

Другий принцип «забезпечення захисту прав власності» передбачає створення державою та іншими уповноваженими організаціями чи органами усіх можливих умов для здійснення законного захисту прав підприємців.

Третій принцип випливає з принципу свободи, що є основоположним принципом права, і являє собою можливість вибору способу здійснення господарської діяльності, яка обмежується лише правом [7].

Незважаючи на досить таки розвинену інституційну та законодавчу базу, яка регулює питання захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва, на

сьогоднішній день чимало суб'єктів господарювання зустрічаються з проблемами у даній сфері.

Однією з таких перепон є протиправне вторгнення державних органів влади у господарську діяльність окремих підприємств, особливо податкових органів, а також інших органів що здійснюють контроль за такою діяльністю. Необхідно відмітити, що іноді відбуваються порушення особистих немайнових прав суб'єктів підприємництва, що, в той же час, зумовлює потребу в аналізі законодавства, що стосується захисту законних прав підприємців, у т. ч. для визначення шляхів його модернізації.

Також треба пам'ятати, що право на підприємницьку діяльність включає в себе можливість захисту від протиправних дій не тільки інших суб'єктів підприємництва, а й з боку уповноважених державою органів, у тому числі право на оскарження їхніх дій чи бездіяльності, що ущемляють це право [8, с. 148].

Ще до проблем захисту прав суб'єктів господарювання, як вже зазначалося, можна віднести правильне обрання та ефективне використання і впровадження в дію передбачених чинним законодавством засобів захисту, тобто таких заходів, за допомогою яких можна уникнути, припинити чи усунути порушення таких прав. Адже вибір цих засобів залежить, як від особливостей діяльності самого підприємства, так і від етапу, на якому відбулося таке порушення прав, а також від особливостей сторони, яка посягнула на законні інтереси підприємця [9].

Також однією з важливих проблем на даному етапі розвитку України, що виникає перед суб'єктами підприємницької діяльності є прогалини у чинному законодавстві, а також розбіжності між національними та міжнародними нормативно-правовими актами, які діють як в Україні, так і на території інших держав. Тому державі як головним гарантом захисту прав підприємців необхідно звернути увагу на це питання та вжити заходи щодо імплементації внутрішнього законодавства та приведення його у відповідність до міжнародного.

Ще однією загрозою, що виникає на шляху захисту законних інтересів суб'єктів підприємництва є недостача надійних порук судової незалежності. Для здійснення законного правосуддя судові органи мають бути суверенними і

незалежними у вирішенні всіх господарських спорів, їхня діяльність має бути прозорою, оскільки незалежність суду є одним із гарантів захисту прав. А в сучасних умовах в Україні досить швидкими темпами зростає рівень корупції, зокрема і в державних інституціях, а це стримує розвиток ефективності системи захисту прав підприємців.

1.2. Розвиток законодавства щодо захисту прав та законних інтересів підприємців

Історія становлення законодавства у сфері захисту законних прав суб'єктів господарювання розпочалася з прийняття у грудні 1971 року Кодексу законів про працю України. Даний кодекс регулював як захист працівників, так і їх роботодавців, тобто підприємців.

До заходів захисту роботодавців можна віднести наступні:

- стягнення надмірних виплат працівникам у випадку зловживань з їхнього боку;
- звільнення працівників з ініціативи роботодавця;
- звільнення працівників;
- тимчасове припинення діяльності підприємства його власником у зв'язку з економічними труднощами, викликаними бунтом працівників;
- розірвання трудового договору і т. д. [10].

Другий етап – підписання у лютому 1991 році Закону України «Про підприємництво», який діє до сьогоднішнього дня. У ст. 13 даного Закону зазначається гарантування Україною недоторканності майна та забезпечення захисту права власності суб'єктів господарювання. У наступних статтях регламентуються питання надання Україною підтримки підприємцям, регулювання державою загальних аспектів підприємництва як резидентів, так і нерезидентів [11].

У березні того ж року було прийнято Закон України «Про підприємства в Україні», який також регламентував загальні положення по захисту підприємств. Проте у 2004 він втратив чинність [12].

Третім етапом було підписання Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» у квітні 1991 року. Даний документ регламентував захист підприємців від порушення їхніх прав на території України суб'єктами-нерезидентами, та захищав їхню діяльність за кордоном нормами міжнародного законодавства, а також національного. Такий захист передбачався принципом здійснення зовнішньоекономічної діяльності «захист інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності».

Стаття 8 вищезгаданого Закону вказувала, що захист буде здійснюватися державою та уповноваженими нею органами. У поточній редакції у ньому частково розглядаються питання діяльності Антимонопольного комітету України, національних товаровиробників, розглядаються заходи захисту економічної конкуренції у сфері ЗЕД.

У ст. 28 вказаного Закону зазначено, що Україна зобов'язується захищати права і інтереси суб'єктів ЗЕД за кордоном відповідно до міжнародного законодавства. Якщо ці суб'єкти не мають змоги бути в Україні, то вони можуть звернутися до дипломатичних та консульських установ чи державних торговельних представництв, що уповноважені представляти інтереси України.

Також Україна вправі застосовувати заходи у відповідь на дискримінаційну діяльність інших держав або організацій, що зазначено у ст. 29 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Серед таких заходів виділяються:

- застосування повної або часткової заборони на здійснення торгівлі;
- позбавлення пільгових та інших режимів здійснення зовнішньоекономічного співробітництва;
- введення спеціальних податків та зборів;
- введення режиму обов'язкового ліцензування на певні види діяльності;
- встановлення інших обмежень на здійснення зовнішньоекономічної діяльності [13].

Наступним етапом було підписання ЗУ «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» у лютому 1992 р. Цей нормотворчий акт був першим з конкурентних законів, тому, можна ствердити, за останні шістдесят років дана сфера регулювалася недостатньо ефективно. І в основному суперечки в цій галузі регулювалися на основі міжнародного конкурентного права.

Закон частково стосувався питань діяльності Антимонопольного комітету України. Ще у ньому зазначалося, що регулювання сфери обмеження монополізму в діяльності господарюючих суб'єктів покладалося на державу і її уповноважені органи.

Також відповідно до цього Закону, демонополізація економічного розвитку, зокрема у сфері конкуренції, має забезпечуватися відповідно до спеціальної програми, розробленої Кабінетом Міністрів України.

Щодо питання діяльності Антимонопольного комітету України вказувалося, що до його повноважень входив контроль за дотриманням чинного антимонопольного законодавства, захист господарюючих суб'єктів, та вжиття відповідних заходів за порушення у цій галузі, зокрема і за зловживання монопольним становищем на ринку та ведення недобросовісної конкуренції.

Проте, даний Закон у 2002 році втратив чинність. Натомість у 2001 році був прийнятий новий Закон України «Про захист економічної конкуренції», який буде розглянутий далі [14].

У жовтні 1992 р. було прийнято Закон України «Про інформацію». Він встановлює основні принципи захисту прав підприємців і інших суб'єктів щодо володіння їхньою інформацією та запобігання її витоку незаконним шляхом.

Ще у даному акті розглядаються основні напрями інформаційної політики держави, до яких належать:

- забезпечення однакових можливостей усіх суб'єктів до доступу, отримання, володіння та використання інформаційних даних;
- надання всі можливих умов для створення в Україні ефективної інформаційної системи;

- забезпечення захисту інформації;
- створення умов для прозорості інформації щодо діяльності суб'єктів владних повноважень;
- забезпечення постійного накопичування інформаційних ресурсів;
- сприяння міжнародному співробітництву у сфері захисту інформаційної системи.

Ст. 7 розглядає галузь охорони права на інформацію. Вказується, що держава шляхом видання нормативно-правових актів має охороняти право на інформацію та гарантувати рівні можливості отримання інформаційних даних. Також зазначається, які види діяльності, що стосуються інформаційної системи, заборонені (наприклад, вилучення та знищення окремих даних, архівів і т. д.) [15].

Наступною ланкою у розвитку законодавства у сфері захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів є видання Кабінетом Міністрів України Декрету «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення». Він розглядає питання контролю з боку держави за здійсненнями суб'єктами підприємництва господарської діяльності, а також визначає перелік їх прав та відповідальності за цю діяльність [16].

Сьомим етапом становлення було прийняття Закону України «Про Антимонопольний комітет України» у листопаді 1993 р. Цей Закон регламентує діяльність Антимонопольного комітету України у сфері захисту конкуренції у підприємницькій діяльності і у сфері державних закупівель.

У ст. 3 даного Закону вказується, що до завдань АМКУ належать:

- державний контроль за дотриманням суб'єктами господарювання чинного законодавства про захист економічної конкуренції, а також вжиття заходів для припинення його порушень;
- здійснення нагляду за концентрацією та узгодженими діями підприємств;
- сприяння здійсненню добросовісної конкуренції;
- створення умов для ефективного функціонування конкурентного середовища;

- проведення спостережень за наданням вітчизняним підприємствам державної допомоги та аналіз доцільності надання такої допомоги;
- методичне забезпечення видання нормативно-правових актів у галузі захисту економічної конкуренції [17].

У червні 1996 року Верховною Радою було прийнято Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який дає визначення поняттю «недобросовісна конкуренція» та охоплює основні питання, зокрема:

- незаконне використання ділової репутації інших суб'єктів підприємництва;
- створення перепон у здійсненні господарської діяльності інших господарюючих суб'єктів у процесі конкуренції і отримання незаконних переваг у конкуренції;
- незаконне отримання, використання і розповсюдження інформації, яка є комерційною таємницею;
- здійснення недобросовісної конкуренції [18].

Прийнятою у 1996 році Конституцією України гарантувався захист прав та інтересів підприємців у вигляді судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, а також перегляд судових рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України. Також статтею 13 передбачений захист держави усіх суб'єктів права власності та господарювання. Ще зазначається, що усі суб'єкти господарювання рівні перед законом.

Як уже зазначалося, у ст. 42 відзначено, що «кожен має право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом», а також «держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція» [1].

У липні 1996 року був прийнятий Закон України «Про рекламу», у якому зазначається яка нормативна база буде регулювати порушення того або іншого права суб'єкта підприємництва, що стосується сфери реклами [19].

22 грудня 1998 року були підписані два Закони - «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» та «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [20].

Ці Закони описують процес захисту вітчизняних підприємців від демпінгового та субсидованого імпорту з інших держав та організацій.

ЗУ «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» окреслює основні питання, що стосуються проведення антидемпінгового розслідування та регламентує правила вжиття антидемпінгових заходів до порушників [21].

ЗУ «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» також розглядає особливості проведення антисубсидиційного розслідування та описує основні аспекти регламентації вжиття компенсаційних санкцій [22].

Обидва нормотворчі акти є чинним на сьогоднішній день.

Як уже зазначалося, у 2001 році був підписаний та вступив у дію ЗУ «Про захист економічної конкуренції». Він регламентує схожі аспекти питання захисту прав та законних інтересів господарюючих суб'єктів, а саме дотримання правил ведення економічної конкуренції [23].

На наступній стадії відбулося схвалення у 2002 році Кабінетом Міністрів України Концепції Конкуренційного процесуального кодексу України, яка визначає основні напрями удосконалення процесуальних норм конкурентного законодавства України і забезпечення утворення ефективних заходів захисту прав та інтересів підприємців, та імплементація законодавства у цій сфері до законодавства провідних європейських країн.

Проте слід зазначити, що дана Концепція не має на меті передбачити конкретні способи та форми захисту суб'єктів господарювання, а навпаки визначити загальні його правила. Більш детально дана Концепція розглядає реалізацію права підприємців на захист шляхом проведення слухань по справах [24].

Досить важливим для розвитку законодавства про захист прав підприємців було прийняття у січні 2003 року Цивільного кодексу України. Слід зазначити, що

даний Кодекс за своєю суттю відноситься здебільшого до приватного права, тобто серед нормативно-правових актів, які регулюють приватну сферу, він є одним із головних. Зокрема, такі питання регулюють:

- Книга перша. Загальні положення;
- Книга третя. Право власності та інші речові права;
- Книга четверта. Право інтелектуальної власності;
- Книга п'ята. Зобов'язальне право [25].

У цих частинах Кодексу розглядаються засади здійснення захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва, правові наслідки, що можуть виникнути при їх порушенні, адміністративні засоби регулювання захисту прав, а також інші аспекти [26].

Не менш важливе значення мало і прийняття Господарського кодексу України у 2003 році, який почав діяти з січня 2004 р. Ст. 20 даного Кодексу безпосередньо регулює питання захисту прав господарюючих суб'єктів, та визначає способи захисту. Проте, якщо у цій статті визначені загальні способи захисту прав і законних інтересів господарюючих суб'єктів, то в окремих статтях можна простежити шляхи захисту прав суб'єктів інвестиційної діяльності, зокрема:

- основні аспекти діяльності господарюючих суб'єктів з іноземними інвестиціями в Україні (ст. 396);
- гарантії здійснення іноземних інвестицій (ст. 397);
- гарантії переказу і використання доходів від іноземних інвестицій (ст. 398);
- гарантії, що надаються іноземним інвесторам у випадку припинення інвестиційної діяльності (ст. 399) [27].

Ще Господарський кодекс детально розглядає господарсько-правову відповідальність учасників господарських відносин у ст. 216. Також окрема стаття (ст. 389) присвячена питанню захисту Україною прав та законних інтересів суб'єктів ЗЕД. Тобто, Господарський кодекс розглядає окремі аспекти у цій галузі,

а ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» конкретизує їх. Частково, ці два нормативні акти перегукуються [28].

До 2010 року діяла низка законодавчих актів у податковій сфері, проте 12 грудня було прийнято Податковий кодекс України, який скасував їх дію. Він не прямо регулює захист прав підприємців, а через встановлення конкретних нормативів щодо сплати податків, і таким чином захищає права та обов'язки сплати суб'єктами господарювання податків та зборів, наприклад, шляхом встановлення конкретних ставок податків, таким чином унеможливаючи завищення таких ставок для одних суб'єктів та зниження для інших. Тобто це говорить про рівність суб'єктів підприємництва перед податковим законодавством [29].

Наступним етапом було прийняття у 2014 році Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Він регламентує, що держава та її уповноважені органи повинні здійснювати нагляд за дотриманням суб'єктами підприємницьких відносин правил та законодавства у сфері захисту та розвитку конкуренції, а також деталізує питання надання Україною підприємствам допомоги у вигляді пільг, субсидій, дотацій, списання боргів тощо [30].

Важливу роль у сфері захисту прав суб'єктів підприємництва відіграє також прийнятий у червні 2016 року ЗУ «Про судоустрій і статус суддів». У ст. 7 даного Закону вказується, що «кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом» [31].

Окреме місце слід відвести законодавству щодо захисту прав підприємців, що стосується прав інтелектуальної власності, яке регламентує окремі аспекти даної галузі. Є досить велика кількість нормативно-правових актів в законодавстві України, що регулюють дану сферу.

Також слід відмітити, що Україною ратифіковано багато міжнародних законодавчих актів, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності:

- 1) вітчизняна нормативна база:
 - ЗУ «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі»;

- ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»;
 - ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки»;
 - ЗУ «Про охорону прав на зазначення походження товарів»;
 - ЗУ «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» та ін.;
- 2) міжнародні акти, прийняті Україною:
- Всесвітня конвенція про авторське право;
 - Паризька конвенція з охорони промислової власності;
 - Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм;
 - Бернська конвенція з охорони літературних і художніх творів;
 - Міжнародна конвенція з охорони інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення;
 - інші нормативно-правові акти [32].

Існують також і інші нормативно-правові акти, які здійснюють непряме регулювання захисту прав та законних інтересів господарюючих суб'єктів. До них належать:

- ЗУ «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини»;
- ЗУ «Про стандартизацію»;
- ЗУ «Про природні монополії» та інші.

Також слід пам'ятати і про нормативно-правові акти Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Антимонопольного комітету України та інших міністерств і відомств.

1.3. Механізм державної підтримки та форми захисту прав та законних інтересів підприємців

Одним із механізмів державної підтримки захисту прав та законних інтересів підприємців є створення умов для комунікації між підприємцями та державою. Для цього на офіційному сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України суб'єкти господарювання можуть отримати доступ не лише до

інформації, необхідної для здійснення господарських операцій, але й докладну інформацію про діючі закони та інші нормативно-правові акти, що мають відношення до здійснення господарської діяльності.

Крім того, підприємці можуть отримати відповіді на свої запитання, зателефонувавши до Call-центру Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [33].

У ст. 20 Господарського кодексу України визначені способи захисту державою прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності:

- визнання наявності або відсутності прав;
- поновлення стану суб'єкта господарювання, який існував до моменту порушення його прав;
- застосування штрафних санкцій;
- застосування оперативно-господарських санкцій;
- визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, нормативних актів інших господарюючих суб'єктів, що перечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів;
- визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом;
- відшкодування збитків;
- зупинення заходів, які порушують право чи зумовлюють загрозу його порушення;
- застосування адміністративно-господарських санкцій;
- присудження до виконання обов'язку;
- установа, зміна та припинення господарських відносин;
- інші способи, передбачені діючим законодавством [28].

Також слід зазначити, що методами захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва є процесуальні та матеріально-правові заходи примусового характеру, які передбачені в діючому законодавстві. Матеріально-правові заходи поділяються на відновлювальні та штрафні.

Відновлювальні способи передбачають собою визнання за суб'єктом певних законних прав та поновлення його становища, яке було у нього до моменту порушення цих прав (наприклад, відшкодування матеріальної шкоди та компенсація моральної шкоди та і т. д.).

Штрафні методи захисту мають за мету вжиття проти порушника встановлених нормами санкцій (тобто, заходів відповідальності) за протизаконні дії (наприклад, стягнення відсотків за використання чужих грошових коштів, конфіскація тощо).

Процесуальні способи захисту прав суб'єктів господарювання - це реалізація встановленої законодавством компетенції органів, наділених юрисдикцією у вигляді ратифікації нормативних документів, які мають за мету встановлення, визнання або підтвердження законних прав та юридично значущих фактів, та поновлення порушених інтересів підприємців[34, с. 201].

Виокремлюють різні форми правового захисту законних інтересів суб'єктів господарювання. На сьогоднішній день форм захисту прав та інтересів поділяють на судові та позасудові.

Відповідно до судової форми захисту, уповноважені державою органи влади вживають заходи щодо захисту оспорюваних або порушених прав суб'єктів підприємництва. Тобто, суб'єкт господарювання, чиї права були порушені, має звернутися до судових органів, наділених відповідною компетенцією, за потребою у захисті. У відповідь органи державної влади повинні винести рішення та вжити необхідних заходів та санкцій для поновлення порушеного права або припинення такого правопорушення.

Також необхідно зауважити, що звернення суб'єктів господарювання до судових органів з позовом про захист їхніх прав є на сьогоднішній день найефективнішою формою відновлення порушених прав [5, с. 134].

Поряд із державними судовими органами при вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності все більшого значення набувають арбітражні (третейські) суди. Проте звернення до таких інституцій можливе лише за наявності угоди чи арбітражного застереження у

сторін, між якими виник спір, в якому вони зазначили що вирішення суперечок, які можуть виникнути між ними буде вирішуватися арбітражем. При цьому сторони мають чітко вказати в якому саме арбітражі буде вирішуватися спір.

Систему позасудових форм захисту прав підприємців складають:

- 1) нотаріальна;
- 2) адміністративна;
- 3) претензійна [34].

Захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання за допомогою нотаріальної форми захисту від імені держави покладено на нотаріат.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат», нотаріат в Україні – це система органів та посадових осіб, на які покладено обов'язок засвідчувати права, а також факти, які мають юридичне значення, а також вчиняти інші нотаріальні дії, з ціллю надання їм юридичної вірогідності [35].

Тобто, можна сказати, що захист прав підприємців за допомогою нотаріальної форми – це виконання нотаріусами своїх посадових обов'язків, а саме засвідчення прав та фактів, які мають юридичне значення шляхом надання їм юридичної вірогідності, і як результат, підприємцям надаються додаткові гарантії їхнього захисту [36, с. 278].

Вчинення нотаріальних дій належить до компетенції нотаріусів. У невеликих населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії в праві вчиняти уповноважені на це посадові особи виконавчих комітетів [5, с.130].

До заходів нотаріального захисту прав суб'єктів господарювання можна віднести:

- засвідчення угод;
- засвідчення вірності копій документів;
- забезпечення примусового виконання безперечного зобов'язання боржника;
- інші нотаріальні дії.

Захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва за допомогою нотаріальної форми може здійснюватися у такий спосіб:

1) юридичне підтвердження та закріплення громадянських прав, з метою попередження їх можливого порушення у майбутньому, а також посягань на них, засвідчення документів, посвідчення безперечних прав та фактів тощо;

2) шляхом захисту вже порушеного права (при видачі виконавчого напису, при пред'явленні чека до платежу і посвідченні неоплати чеків та ін.).

Слід зазначити, що нотаріуси в своїй компетенції також мають право здійснювати і інші нотаріальні дії, наприклад, приймати в депозит грошові суми та цінні папери боржника, які призначені для передачі кредитору. Ця нотаріальна дія здійснюється за умови, що боржник не може особисто виконати зобов'язання [34, с. 203].

Нотаріальні контори в межах своєї компетенції засвідчують угоди, щодо яких законодавство встановлює обов'язкову нотаріальну форму. Серед таких договорів можна виділити:

- договори про відчуження нерухомого майна, що впливають з договорів купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання;
- договори про заставу нерухомого майна, транспортних засобів, об'єктів, товарів в обігу чи переробці;
- договори про відчуження земельних ділянок, які перебувають у колективній чи приватній власності;
- договори купівлі-продажу майна підприємств державної форми власності;
- доручення, яке видається в порядку передоручення;
- договори позики.

Нотаріальний захист прав та інтересів суб'єктів господарювання у відносинах з контрагентами з інших країн здійснюється за допомогою норм права країни цього контрагента.

Повнота нотаріального захисту прав суб'єктів підприємництва також може забезпечуватися їх правом на оскарження виконаних нотаріальних дій чи відмову у їх виконанні [5, с. 130].

Наступною формою захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання є адміністративна, яка може застосовуватися як при наявності,

так і при відсутності правопорушення, та спрямована на запобігання виникненню правопорушень у майбутньому та уникнення негативних наслідків, які вони можуть зумовити.

Статтею 239 Господарського кодексу України передбачено наступні засоби адміністративної форми захисту прав підприємців:

- вилучення прибутку або доходу;
- адміністративно-господарські штрафи;
- стягнення зборів чи обов'язкових платежів;
- застосування антидемпінгових заходів;
- припинення експортно-імпортних операцій;
- впровадження індивідуального режиму ліцензування на умовах та в порядку, визначених законом;
- призупинення дії ліцензії чи патенту на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності;
- анулювання ліцензії чи патенту на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;
- обмеження чи зупинення діяльності господарюючого суб'єкта;
- ліквідація суб'єкта господарювання;
- інші адміністративно-господарські заходи санкції, встановлені Господарським кодексом та іншими чинними нормативно-правовими актами [28].

Тобто, можна зробити висновок, що базою адміністративної форми захисту законних прав підприємців є прийняття управлінських рішень по вчиненню в рамках діючого адміністративного законодавства певних майнових прав, які не суперечать діяльності суб'єктів господарювання.

Наступна форма захисту прав та інтересів суб'єктів підприємництва - це претензійний порядок врегулювання суперечок.

Слід зауважити, що однією з головних умов захисту інтересів підприємців є досудовий претензійний порядок врегулювання спорів. Найчастіше, такий спір може бути переданий на розгляд до господарського суду лише після вжиття сторонами заходів безпосереднього врегулювання конфлікту.

В сучасних умовах чинне законодавство України вимагає від суб'єктів підприємницької діяльності, щоб вони до подання позову самостійно вжили заходів щодо врегулювання господарських суперечок з іншою стороною.

Тобто, претензійна форма захисту – це система досудових дій, що підлягають здійсненню суб'єктами господарювання, чії права були порушені, для безпосереднього вирішення суперечок, які виникли між ними, і які порушили майнові права та законні інтереси, до моменту звернення з позовом в господарський суд.

Необхідно зазначити, що претензійна форма захисту, з одного боку, забезпечує якомога швидше відновлення порушених прав суб'єктів господарювання, а з іншого - сприяє організації та підвищенню рівня укладання та виконання господарських договорів [5, с.132].

Висновки до розділу 1

Для більш ефективного та правильного захисту прав та законних інтересів підприємців необхідно розуміти сутність поняття «правовий захист». Правовий захист – це сукупність заходів з боку держави, уповноважених нею органів та організацій щодо забезпечення права здійснення діяльності, а також наявність нормативно-правових актів, які б регулювали таку діяльність.

Невміння суб'єктів підприємницької діяльності правильно захищати свої законні права та інтереси, а також їх бездіяльність у цьому напрямі шкодить підприємництву загалом та призводить на практиці до величезних збитків, завдає значної шкоди та сприяє розвитку корупції та недобросовісності.

Розвиток вітчизняного законодавства у сфері захисту прав господарюючих суб'єктів розпочався задовго до отримання Україною незалежності. Першим нормативно-правовим актом у даній сфері був Кодекс законів про працю України 1971 року, який захищав підприємців від порушень з боку працівників та державних органів. Взагалі, на сьогоднішній день в Україні існує широка законодавча база, яка регламентує питання захисту прав та законних інтересів підприємців.

На сьогоднішній день існують різні способи захисту прав підприємців державою, такими як:

- визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання;
- поновлення стану суб'єкта господарювання, який існував до моменту порушення його прав;
- відшкодування збитків;
- застосування штрафних, оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій;
- інші способи, передбачені діючим законодавством.

РОЗДІЛ 2

Правове регулювання захисту прав та законних інтересів підприємців

2.1. Кримінально-правовий, адміністративно-правовий та нотаріальний захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності

Кримінально-правовий захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва передбачає наступні порушення:

- протиправне вторгнення органів державної влади та їх посадових осіб у діяльність суб'єктів господарювання;
- організаційні порушення;
- виробничі та господарські порушення;
- фінансові та інші порушення.

Порушення прав підприємців кримінально-правового характеру регламентуються Кримінальним кодексом України. Зокрема цій сфері присвячений розділ XIV, що має назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». В ньому перераховуються підстави вжиття таких заходів, особи, до яких вони будуть впроваджуватися та дається чітке визначення покарань за кожне з таких порушень. До таких санкцій належать: штраф, конфіскація майна та ліквідація (ст. 96⁶) [37].

У ст. 173 регламентується кримінальна відповідальність за грубе порушення угоди про працю. За таке порушення передбачається:

- штраф у розмірі до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- позбавлення права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність строком до 5 років;
- арешт строком до 6 місяців;
- обмеження волі строком до 2 років [37].

Також слід відзначити ст. 206² вищезгаданого Кодексу. Вона регулює питання захисту підприємців від незаконного заволодіння їхнім майном.

Статтею 257 передбачено покарання за організацію та участь у бандитизмі з метою нападу на суб'єкта господарювання у вигляді позбавлення волі строком від 5 до 15 років з конфіскацією майна.

Також кримінальну відповідальність передбачено статтею 279 за захоплення транспортного підприємства у вигляді позбавлення волі строком від 5 до 8 років, а у випадку, якщо такі дії призвели до гибелі людей – від 8 до 15 років.

У розділі XII ст. 293 зазначається, що за групові дії, які призвели до порушення умов роботи підприємства передбачається штраф у розмірі до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За таке правопорушення можливий також арешт строком до 6 місяців.

Також захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва передбачений й іншими статтями Кримінального кодексу України:

- ст. 219. Доведення до банкрутства;
- ст. 341. Захоплення державних або громадських будівель чи споруд;
- ст. 354. Підкуп працівника підприємства, установи чи організації;
- ст. 356. Самоправство;
- ст. 357. Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження;
- ст. 358. Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів;
- ст. 364. Зловживання владою або службовим становищем;
- ст. 374. Порушення права на захист;
- ст. 443. Посягання на життя представника іноземної держави тощо [37].

Не менш важливе значення відіграє діючий Кримінальний процесуальний кодекс України. Зокрема ст. 20 вказує на зобов'язання держави забезпечити право на захист. Захист прав та інтересів господарюючих суб'єктів регулюють і інші статті даного Кодексу [38].

Адміністративно-правовий захист прав суб'єктів господарювання передбачає розгляд та вирішення спорів органами державного управління [39, с. 75].

Головним нормотворчим актом у даній сфері виступає Кодекс України про адміністративні правопорушення. Наприклад, у ст. 40 даного Кодексу зазначено наступне: «Якщо у результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду ... підприємству..., то адміністративна комісія, виконавчий орган сільської, селищної, міської ради під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди, якщо її сума не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Ст. 164³ передбачає накладення штрафу на правопорушників за незаконне копіювання та імітацію форми, упаковки, зовнішнього оформлення іншого підприємця, та протизаконне використання його імені. Також дана стаття регламентує захист підприємців від незаконного поширення і використання комерційної таємниці, надання недостовірних даних.

Необхідно відзначити і статті 166³-166⁶, 166¹¹, в яких говориться про захист господарюючих суб'єктів від протиправних дій державних органів влади:

- незаконне припинення діяльності підприємств;
- порушення банківського законодавства, що, як наслідок, загрожує правам та інтересам вкладників;
- неправомірні дії Антимонопольного комітету України;
- дискримінаційні дії органів державних органів влади по відношенню до підприємців;
- порушення законодавства про державну реєстрацію підприємств [40].

Питання захисту прав господарських підприємств регулюють також і інші статті Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Окремі аспекти адміністративно-правового захисту регулюються Положенням про порядок оформлення і подання скарг платниками податків та їх розгляду контролюючими органами [41].

До адміністративно-правових заходів захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва, зазначених в Господарському кодексі України у статтях 240-247, належать:

- безоплатне вилучення доходів;
- накладення штрафів на підприємців;
- антидемпінгові заходи;
- призупинення зовнішньоторговельних операцій;
- введення режиму індивідуального ліцензування;
- обмеження здійснення діяльності підприємства;
- ліквідація підприємства [5].

Доцільним було б відзначити і діяльність окремих державних органів про їх діяльність щодо адміністративно-правового захисту прав суб'єктів господарювання.

Органи Національної поліції України, відповідно до ЗУ «Про Національну поліцію України» мають повноваження:

- перевіряти дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ, зокрема, щодо володіння зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами і т. д. (ст. 39);
- вимагати виділення коштів, транспорту, а також інших матеріально-технічних засобів підприємствами, які є необхідні для виконання поліцією свої завдань (ст. 105);
- утворювати, ліквідовувати та реорганізовувати підприємства, затверджувати їхні установчі документи, призначати на посади та звільняти з посад їх керівників (ст. 22);
- здійснювати інші повноваження, якими наділені інші органи Національної поліції [42].

Також повноваження адміністративно-правового захисту покладено на органи прокуратури України, Державну фіскальну службу України, Антимонопольний комітет України, а також інші державні органи [43].

Окремо слід розглянути діяльність Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. До головних завдань цієї Служби у сфері захисту підприємств належать:

- вжиття заходів захисту прав господарюючих суб'єктів, що були порушені внаслідок дії регуляторних актів;
- реалізація політики держави з питань державної таємниці, нагляд за її охороною, охорона інформації з обмеженим доступом;
- розгляд звернень з питань захисту прав підприємців;
- залучення зовнішніх спеціалістів до розгляду питань захисту прав господарюючих суб'єктів тощо [44].

Ще одним типом захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання є нотаріальний захист. Головною його функцією є попередження порушення таких прав. Тобто, він, в першу чергу, запобігає порушенню законодавства та сприяє дотриманню прав власності підприємців.

Другою, не менш важливою, функцією нотаріального захисту є фіксація положень про нотаріальні органи та службових осіб, які мають в компетенції посвідчення прав та фактів, які мають юридичне значення, метою чого є надання цим правам та фактам юридичної достовірності.

Нотаріальний захист в Україні здійснюється відповідно до ЗУ «Про нотаріат», прийнятим у вересні 1993 році.

Існує перелік документів, які підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню:

- іпотечні договори, договори про заставу нерухомого майна, космічних об'єктів, транспортних засобів [45, 46];
- договори найму будівлі або іншої капітальної споруди (їхньої окремої частини) строком на 3 і більше років;
- договори про створення акціонерних товариств, якщо товариства створюються фізичними особами;
- довіреності на укладання угод, що потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо юридичних осіб за винятком випадків, коли законом або спеціальними правилами допускається інша форма довіреності;
- договори управління нерухомим майном;

- договори про спільну часткову власність на земельну ділянку; купівлю-продаж земельних ділянок, про перехід права власності та про передачу права власності на земельні ділянки;

- договори купівлі-продажу (приватизації) державного майна, відчуження приватизованого майна;

- договори найму транспортних засобів за участю фізичної особи, договори позички транспортного засобу, у якому хоча б однією стороною є фізична особа;

- договори про відчуження нерухомого майна [47].

Також можливе нотаріальне посвідчення і інших угод, для яких законодавством не передбачено обов'язкового посвідчення [48].

Здійснюючи нотаріальний захист, нотаріуси виконують певні функції:

- встановлення осіб учасників, які звернулися з вимогою вчинення нотаріальних дій,

- з'ясування обсягу дієздатності підприємців;

- у разі укладання угод представником, перевірка його повноважень;

- роз'яснення прав та обов'язків підприємців;

- попередження про наслідки нотаріальних дій, які будуть вчинені;

- перевірка відповідності документів, які були надані для вчинення нотаріальних дій;

- відмова в учиненні нотаріальної дії у разі її невідповідності чинному законодавству України [49].

При з'ясуванні обсягу право- та дієздатності підприємців, нотаріуси повинні ознайомитися з наступними документами:

- установчі документи цих підприємств (статути, засновницькі договори, рішення про утворення суб'єкта господарювання) [28];

- свідоцтво про державну реєстрацію;

- положення про філії та представництва;

- наказ про призначення керівників філій чи представництв.

Також у визначених випадках нотаріус має перевірити наявність ліцензії на здійснення підприємцем діяльності.

При посвідченні договорів про відчуження та заставу майна, нотаріуси мають перевірити документи, що можуть підтвердити право власності на це майно, а також наявність державної реєстрації прав на це майно. Посвідченню договорів про відчуження та заставу майна також передуюче перевірка на відсутність заборони на відчуження або арешту об'єктів нерухомого майна та податкової застави [50].

Відповідно до Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування Міністерства юстиції України, посадові особи органів місцевого самоврядування, що наділені повноваженням вчиняти нотаріальні дії, повинні сприяти захисту прав підприємців [51].

Тобто, нотаріальна форма захисту запобігає порушенням законних прав підприємців, оскільки при передачі прав іншому власнику, суб'єкт втрачає можливість посягати на права нового власника, та – фіксує набуття права, що в подальшому може використатися при вирішенні спорів в судових органах [50].

2.2. Суб'єкти здійснення запобіжної діяльності з попередження та протидії правопорушень в сфері підприємництва та основні напрямки їх роботи

Найголовнішим суб'єктом здійснення захисту прав та законних інтересів підприємців в Україні виступає Антимонопольний комітет України. Дана установа має спеціальний статус, який полягає у його функції, а саме формування конкурентної політики України. Також спеціальний статус обумовлюється особливим порядком призначення та звільнення Голови Антимонопольного комітету України, його заступників, державних уповноважених та голів територіальних відділень, спеціальними процесуальними засадами його діяльності і т. д.

АМК здійснює свою діяльність на основі наступних нормотворчих актів:

- Конституція України;
- ЗУ «Про захист економічної конкуренції»;
- ЗУ «Про Антимонопольний комітет України»;

- ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції»
- інші нормативно-правові акти [52].

Відповідно до цієї законодавчої бази можна виділити такі напрями роботи АМК у сфері попередження та протидії правопорушень прав суб'єктів підприємницької діяльності:

1. Нагляд за дотриманням суб'єктами господарювання правових норм законодавства у галузі захисту економічної конкуренції. Такий нагляд АМК здійснює шляхом розгляду заяв та справ, а також проведенням розслідувань що стосуються захисту прав суб'єктів підприємництва. Ще Антимонопольний комітет має повноваження перевіряти господарську діяльність підприємств, призначати проведення їх експертизи. У випадку здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності, АМК також може звернутися до уповноважених органів інших держав за необхідною інформацією.

2. Контроль за дотриманням принципу рівності господарюючих суб'єктів перед законом шляхом дослідження ринків та становища кожного господарюючого суб'єкта та прийняття відповідних розпоряджень.

3. Сприяння розвитку ефективного конкурентного середовища через надання рекомендацій та пропозицій органам державної влади щодо вжиття заходів регулювання конкурентного середовища та прийняття власних нормативних актів, що стосуються даного питання.

4. Спостереження за концентрацією та узгодженими діями підприємців АМК здійснює за допомогою прийняття розпоряджень та рішень про надання дозволів на здійснення учасниками економічних відносин узгоджених дій, концентрації, а також надання висновків про узгоджені дії та концентрацію щодо кваліфікації дій відповідно до чинного конкурентного законодавства.

5. Контроль цін на товари та послуги суб'єктів природних монополій. АМК вимагає від підприємств даних, яка необхідна їм для дослідження ринків (у т. ч. інформація про ціни на продукцію підприємств).

6. Методичне забезпечення Антимонопольним комітетом видання законодавства України у сфері захисту конкуренції полягає в узагальненні та

аналізі інформації про реалізацію конкурентного законодавства у сфері захисту прав підприємців

7. Захист економічної конкуренції в галузі державних закупівель Антимонопольний комітет здійснює через розробку та організацію заходів регулювання конкурентного середовища, безпосереднім впливом на діяльність суб'єктів підприємництва.

Також Комітет співпрацює з іншими державними органами влади та органами місцевого самоврядування для підтримки та захисту прав і інтересів підприємців [53].

Наступним суб'єктом здійснення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності виступають органи прокуратури.

Організаційна структура прокуратури України досить розгалужена. Це говорить про те, що кожна її ланка має свою компетенцію та займається окремим видами справ.

До органів прокуратури належать:

1) Генеральна прокуратура України, до якої входять:

- департаменти;
- управління;
- відділи;
- Генеральна інспекція;

2) регіональні прокуратури, до яких входять:

- управління;
- відділи;

3) місцеві прокуратури, до яких входять відділи;

4) військові прокуратури, до яких входять:

- Головна військова прокуратура;
- військові прокуратури регіонів;
- військові прокуратури гарнізонів;
- інші військові прокуратури;

5) Спеціалізована антикорупційна прокуратура, до якої входять:

- центральний апарат;
- територіальні філії [54].

До компетенції органів прокуратури України у галузі захисту прав та інтересів підприємства належить:

1. Підтримання обвинувачення в суді.
2. Контроль над додержанням конкурентного законодавства державними органами.
3. Контроль за додержанням законодавства при виконанні судових рішень у справах щодо захисту прав підприємців, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру.
4. Організація та управління досудовим розслідуванням, спостереження за слідчими та розшуковими діями державних органів влади.
5. Створення системи досудового розслідування.
6. Нагляд за додержанням законодавства органами державної влади.
7. Координація дій органів державної влади, до компетенції яких входить захист прав суб'єктів господарювання [55].

Також до суб'єктів здійснення захисту прав та законних інтересів підприємців належить судова система. До неї слід віднести як господарські, так і систему приватних судових інституцій (арбітражні суди).

Досить часто трапляються випадки протиправного виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків стосовно підприємницької діяльності. Найчастіше це зумовлено недосконалістю податкового законодавства, що змушує підприємців звертатися з позовами до судів. Наприклад, звернення до господарських судів «з позовами про повернення з бюджету незаконно списаних штрафів, інших фінансових санкцій, податкових недоїмок та інших обов'язкових платежів у бюджет» [56, с. 132].

Практика звернення підприємців до арбітражних судів здебільшого включає порушення прав підприємців іншими суб'єктами господарювання. В Україні діє дві арбітражні установи - Міжнародний комерційний арбітражний суд при

Торгово-промислової палати України та Морська арбітражна комісія при Торгово-промислової палати України.

Суб'єкти, які здійснюють ЗЕД, найчастіше, зазначаючи в угодах арбітражні застереження чи укладаючи окремі арбітражні угоди, розв'язують суперечки в міжнародних комерційних арбітражних установах.

Важливе місце серед суб'єктів, які здійснюють запобіжну діяльність з попередження та протидії правопорушень у сфері підприємництва, займають установи, які здійснюють захист від корупційної діяльності.

До таких органів належать:

- Органи національної поліції України, які здійснюють діяльність відповідно до ЗУ «Про Національну поліцію»;
- Національне антикорупційне бюро, яке діє на основі ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України»;
- органи прокуратури України;
- Національне агентство з питань запобігання корупції – діє на базі ЗУ «Про запобігання корупції».

До основних напрямів роботи у сфері захисту прав та законних інтересів підприємців слід віднести:

- виявлення, припинення та розслідування правопорушень, що стосуються корупції, щодо здійснення попереджувальних та профілактичних дій, спрямованих на запобігання правопорушенням;
- наповнення та оновлення бази даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень у сфері підприємництва, а також результатів їх розгляду [55].

Національне антикорупційне бюро в галузі захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів здійснює наступні повноваження:

- здійснення досудового розслідування правопорушень у підприємстві, які вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище;

- збір необхідної інформації з таких державних установ з Національного банку України, Антимонопольного комітету України, Фонду державного майна України, Національного агентства з питань запобігання корупції та інших державних органів, які здійснюють державний контроль за дотриманням законодавства України, з метою запобігання та протидії правопорушенням у сфері підприємництва;

- проведення ревізій, перевірок та інших дій щодо контролю за дотриманням законодавства України у сфері захисту прав підприємців [57].

Також слід відмітити і повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції у даній сфері:

- проведення службових розслідувань;
- впровадження заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, які вчинили корупційні чи пов'язані з корупцією правопорушення;
- надання іншим уповноваженим державним органам, що діють у сфері протидії корупції даних, які свідчать про факти правопорушень у даній сфері;
- надання висновків про наявність ознак корупційних правопорушень у діяльності підприємців і т. д. [55]

Також до суб'єктів захисту прав та законних інтересів підприємців можна віднести галузеві інституції, наприклад, Мінагрополітики України, Міненергівугілля України та ін. Дані інституції регулюють дотримання прав суб'єктів господарювання, діяльність яких належить до їх профільної компетенції, оскільки кожна діяльність має свої особливості і потребує конкретних заходів для її регулювання.

Важливими суб'єктами у галузі попередження та протидії правопорушень у сфері господарської діяльності виступають і закордонні установи інших держав, з якими співпрацюють органи державної влади України. Як приклад можна привести співпрацю Антимонопольного комітету України із Відомством з питань конкуренції та захисту прав споживачів Республіки Польща на основі однойменної Угоди. Співробітництво у даній сфері сторони здійснюють у таких векторах, як:

- захист прав та законних інтересів господарюючих суб'єктів в умовах ринкової економіки;
- обмін досвідом, зокрема у сфері проведення розслідувань порушень, що підлягають регулюванню конкурентним законодавством, монопольної практики;
- надання методичної допомоги;
- проведення експертиз при розслідуваннях;
- демонополізація економіки;
- проведення взаємних консультацій;
- розвиток та захист конкуренції;
- регіональне співробітництво;
- сприяння лібералізації умов торгівлі, пом'якшення бар'єрів, що перешкоджають здійсненню господарської та інвестиційної співпраці, функціонуванню підприємств;
- обмін інформаційною базою та ін.[58]

Також до суб'єктів захисту прав та законних інтересів підприємців належать і нотаріуси, які, здійснюючи свої повноваження, посвідчують наявні у підприємців права.

Слід відзначити і таку структуру, як податкова міліція. Податкова міліція складається зі спеціальних підрозділів, які діють у складі відповідних контролюючих органів, та виконує охоронну функцію. Відповідно до Податкового кодексу України, головними її завданнями є боротьба з правопорушеннями у податковій сфері та контроль за дотриманням чинного податкового законодавства.

Податкова міліція має наступні повноваження:

- запобігання правопорушенням у податковій та бюджетній сферах;
- проведення розслідувань у справах про адміністративні правопорушення у сфері захисту прав підприємців;
- проведення розшуку осіб, що переховуються від слідства та суду за правопорушення у податковій сфері;

- запобігання та протидія корупції у державних контролюючих органах і т. д. [29]

Окреме місце у сфері захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання слід віднести міжнародним організаціям, таким як:

- СОТ – регламентування різних аспектів здійснення міжнародної торгівлі;
- Світовий Банк. Дана установа встановлює правила здійснення господарюючими суб'єктами розрахунків;
- різні регіональні організації (наприклад, ОЧЕС).

Суб'єктами протидії порушень прав господарюючих суб'єктів виступають також законодавчі та інші органи державної влади, а також Президент України, які видають нормативно-правові акти, що регулюють засади здійснення захисту підприємництва.

Також захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності здійснює Служба безпеки України. Зокрема, СБУ протидіє «сірому» ринку поставок і реалізації в Україні окремих груп товарів. «СБУ у межах своєї компетенції докладає усіх зусиль з практичного забезпечення прав і гарантій ведення прозорого бізнесу» [59].

2.3. Захист прав підприємців при їх порушенні незаконними актами державних органів

Недоліки та прогалини у чинному законодавстві України зумовлює численні правопорушення збоку державних органів по відношенню до суб'єктів господарювання. Тому підприємці мають вміти захищати себе від таких порушень, використовуючи те ж саме недосконале законодавство.

В умовах сьогодення все більше трапляється випадків порушення прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності органами державної влади або органами місцевого самоврядування при здійсненні ними регуляторної політики. До них можна віднести:

- порушення порядку створення, ліквідації та реорганізації підприємств;

- порушення процесу надання чи вилучення земельних ділянок;
- порушення, пов'язані з передачею майна;
- незаконні стягнення до бюджету;
- протиправне надання окремим суб'єктам господарювання привілейованого становища;
- порушення, пов'язані зі зміною форм власності і т. д. [60]

До нормативно-правової бази, що регламентує захист прав господарюючих суб'єктів від незаконних дій державних органів та органів місцевого самоврядування належать:

1. Конституція України.
2. Господарський кодекс України.
3. Податковий кодекс України.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
5. ЗУ «Про підприємництво».
6. ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».
7. ЗУ «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».
8. Інші нормативно-правові акти.

Слід зазначити, що право підприємців на захист зарегламентоване у ст. 55 Конституції України: «Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб».

У наступній статті відзначається, що підприємці мають прав на відшкодування за рахунок держави або органів місцевого самоврядування моральних та матеріальних збитків, що були завдані незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами при здійсненні ними своїх повноважень [1].

Більш детально питання захисту підприємництва описується у Господарському кодексі України. Зокрема, ч.5 ст. 19 ГК України передбачено, що

протиправне вторгнення та створення перешкод для здійснення підприємцями господарської діяльності органами державної влади, їх посадовими особами при здійсненні ними своїх службових обов'язків заборонено. Також, відповідно до ч. 7 цієї ж статті, суб'єкти господарської діяльності мають право оскаржити у встановленому законодавством порядку дії та рішення державних органів контролю та нагляду.

У п. 4 ст. 23 ГК не допускається незаконне втручання органів та посадових осіб місцевого самоврядування у господарську діяльність підприємців. Також заборонене видання нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування, якими встановлюються не передбачені законом обмеження обігу окремих видів товарів чи послуг на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

П. 7 даної статті встановлює, що спори про поновлення порушених прав підприємців, а також відшкодування завданих їм збитків внаслідок рішень, дій або бездіяльності органів, посадових чи службових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень мають вирішуватися в судовому порядку [28].

Також у ст. 15 ЗУ «Про підприємництво» зазначається, що заборонено будь-яке втручання державних органів у діяльність суб'єкта господарювання, якщо вона не зачіпає, передбачених чинним законодавством, їх прав по здійсненню контролю за діяльністю господарюючих суб'єктів [61].

Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» передбачено ряд завдань з боку держави у підтримці та розвитку малого та середнього бізнесу у різних сферах, зокрема і в податковій, фінансовій та ін. При цьому Законом також зазначаються гарантії держави на права суб'єктів підприємництва під час здійснення державного контролю у сфері здійснення господарської діяльності (ст. 4) [62].

Повноваження на здійснення такого нагляду покладено на Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений орган у сфері

розвитку малого і середнього підприємництва, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Оскільки в рамках даного Закону передбачається надання підтримки підприємцям малого та середнього бізнесу, то вищеназвані інституції у сфері захисту прав підприємців повинні контролювати та вживати заходів у разі нерівномірного надання такої підтримки.

До завдань цих органів також належить запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва та надання фінансової підтримки. У цьому випадку має здійснюватися нагляд за діяльністю відповідних податкових органів при здійсненні ними стягнень з підприємців з метою протидії правопорушень як зі сторони цих органів, так і з боку суб'єктів господарювання, оскільки в Україні, на жаль, досить поширена практика відмивання доходів.

На сьогоднішній день встановлений чіткий перелік державних органів виконавчої влади, які уповноважені здійснювати державний нагляд та контроль у відповідних сферах господарської діяльності в галузі захисту прав та законних інтересів підприємців:

- Міністерство економічного розвитку та торгівлі України.
- Міністерство інфраструктури України.
- Міністерство соціальної політики України.
- Міністерство фінансів України.
- Міністерство внутрішніх справ України.
- Державна митна служба України.
- Державна податкова служба України.
- Міністерство юстиції України.
- Інші уповноважені державою органи [63].

Згідно зі ст. 9 ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» вищеназвані органи несуть відповідальність у сфері держнагляду за дотриманням прав суб'єктів підприємництва: Шкода, завдана підприємцю незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю осіб

органу держнагляду, має бути відшкодована підприємцям за рахунок коштів відповідного бюджету [64].

Окреме місце в системі захисту прав та законних інтересів підприємців відіграє ЗУ «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності». Останнім часом в Україні все частіше відбуваються правопорушення, пов'язані з незаконним виданням дозволів суб'єктам підприємницької діяльності. Тим самим, створюються не рівні умови для функціонування суб'єктів господарської діяльності, що може призвести до збитків окремих з них. А це, у свою чергу, суперечить базовим принципам, що викладені в даному Законі:

- захист прав, законних інтересів суспільства;
- сприяння розвитку конкуренції;
- прозорість процесу видачі дозволів;
- додержання рівності прав суб'єктів господарювання під час видачі документів дозвільного характеру;
- несення відповідальності дозвільних органів, за порушення вимог законодавства з питань видачі дозволів;
- зменшення рівня втручання держави в господарську діяльність;
- встановлення єдиних вимог до порядку видачі дозволів [65].

Тому в даному випадку органам державного нагляду та контролю слід більше приділяти уваги дотриманням компетентними органами законодавства про видачу дозволів та ліцензій на здійснення господарської діяльності.

Захищаючи свої законні права та інтереси суб'єкти підприємницької діяльності мають правильно обирати засоби захисту від протиправних діянь з боку органів державної влади для покращення ефективності такого захисту.

На сьогоднішній день Господарським кодексом України передбачено наступні засоби захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання від протиправних дій чи бездіяльності з боку органів державної влади:

- визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади і органів місцевого самоврядування, які суперечать чинному законодавству та обмежують права та інтереси підприємців (ст. 20) [28].

В даній ситуації підприємці в праві подати позов до суду, і, у випадку наявності підстав, суд визнає такі акти повністю або частково недійсними. Необхідно зауважити, що в цьому випадку засобом захисту прав господарюючих суб'єктів є не сама можливість звернутися до суду, а процес визнання недійсним такого акту [60].

Підставами для визнання нормативно-правового акту недійсним можуть бути видання акту, що не відповідає компетенції органу чи вимогам законодавства. Це є дві окремі підстави, тому якщо акт відповідає вимогам законодавства, то він може бути визнаним недійсним через перевищення компетенції відповідного органу, і навпаки [56, с. 132].

- повернення необґрунтовано списаних державними органами в примусовому порядку стягнень. Підприємці мають право звернутися до господарського суду з позовом про повернення з бюджету незаконно списаних штрафів, інших фінансових санкцій, податкових недоїмок та інших обов'язкових платежів.

- відшкодування збитків, завданих суб'єктам підприємницької діяльності неправомірними діями чи бездіяльністю державних органів [56, с. 133].

Окрім впровадження вищеперерахованих заходів, уповноважені органи повинні здійснювати й ряд інших заходів у сфері протидії порушенням з боку органів державної влади та місцевого самоврядування:

1. Проводити перевірки документів, звітів, кошторисів, декларацій та інших документів, пов'язаних зі здійсненнями підприємствами господарської діяльності.
2. Слідкувати за інформаційними даними, що надають державні органи.
3. Вимагати від державних органів усунення виявлених порушень законодавства та здійснювати контроль за їх виконанням.
4. У випадку виявлення зловживань при здійсненні контролю за надходженням валютного виторгу, проведенням розрахунків, давати доручення органам державного контролю на проведення додаткових перевірок.
5. Заохочувати як підприємців, так державні органи допомагати у боротьбі з порушеннями чинного законодавства.

При захисті своїх прав від незаконних дій чи бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування підприємцям особливу увагу слід приділити вибору свого захисника. Протистояти тим, хто сам створює законодавство досить тяжко, тому слід якомога ретельніше обирати юриста. На сьогодні існує велика кількість приватних компаній, які пропонують юридичні послуги та кваліфікованих працівників, проте не завжди з їх допомогою вдається досягти бажаних результатів. При виборі захисника слід звернути на такі фактори як:

- наявність досвіду роботи у сфері захисту прав суб'єктів підприємництва;
- вміння відстоювати власну думку;
- знання законодавства;
- складність справи. Інколи доцільним може бути створення комісії для обговорень по справі у складі більш, як одного фахівця;
- відгуки про фахівця;
- інші аспекти.

Висновки до розділу 2

Кримінально-правовий захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва передбачає протидію: незаконному вторгненню органів державної влади та місцевого самоврядування і їх посадових осіб у діяльність підприємств, організаційним, виробничим та іншим правопорушенням.

Адміністративно-правові заходи захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва включають: вилучення доходів, накладення штрафів, вжиття антидемпінгових заходів, зупинення зовнішньоторговельних операцій, обмеження здійснення діяльності підприємства та ліквідація підприємства.

Нотаріальна форма захисту запобігає порушенням законних прав підприємців шляхом посвідчення їх прав.

В Україні існує велика кількість суб'єктів, які здійснюють захист прав підприємців. До них можна віднести нотаріусів, Антимонопольний комітет України, органи прокуратури України (Генеральна прокуратура України, регіональні, місцеві, військові прокуратури та Спеціалізована антикорупційна прокуратура), судова система, органи, що протидіють корупції в Україні (органи прокуратури України, Національне агентство з питань запобігання корупції), регіональні установи (Мінагрополітики України, Міненергівугілля України), захисні органи інших держав (наприклад, Відомство з питань конкуренції та захисту прав споживачів Республіки Польща), міжнародні організації і т. д.

Незважаючи на таку широку інституційну структуру, досить часто трапляються випадки порушення прав суб'єктів підприємництва незаконними актами державних органів. До таких порушень належать:

- порушення порядку створення, ліквідації та реорганізації підприємств;
- незаконні стягнення до бюджету;
- протиправне надання окремим суб'єктам господарювання привілейованого становища;
- порушення, пов'язані зі зміною форм власності і т. д.

Тому підприємцям слід постійно контролювати свою діяльність та аналізувати з якої сторони можна очікувати порушення.

РОЗДІЛ 3

Міжнародний досвід у сфері нормативного регулювання захисту прав та законних інтересів підприємців

3.1. Державне регулювання захисту прав та законних інтересів підприємців за кордоном

На міжнародну арену щодня виходять нові й нові підприємці, які потребують правового захисту своєї діяльності. Держава створює власну систему захисту діяльності як вітчизняних, так і зарубіжних господарюючих суб'єктів. Спільним для усіх країн є те, що кожна з них створює законодавчу базу та потужну систему захисних органів для захисту інтересів підприємців.

За кордоном, як і на території України, проблема звернення підприємців до судових форм захисту їх прав вирішується в залежності від її регламентації чинним законодавством. Як правило, судова компетенція у справах по захисту суб'єктів підприємницької діяльності міститься у законодавстві про судоустрій та цивільних процесуальних кодексах та законах, які регулюють матеріальні правовідносини.

Наприклад, відповідно до Арбітражного процесуального кодексу Російської Федерації, правосуддя у сфері захисту підприємницької діяльності здійснюється арбітражними судами у Російській Федерації, утвореними відповідно до Конституції Російської Федерації і федерального конституційного закону.

Основними напрямками здійснення захисної діяльності в арбітражних судах є:

- захист порушених прав і законних інтересів господарюючих суб'єктів, органів державної влади РФ, місцевого самоврядування, інших органів, посадових осіб даної сфери;
- забезпечення доступності правосуддя у сфері захисту прав підприємців;
- справедливий публічний судовий розгляд справ у встановлені строки незалежним судом;
- попередження правопорушень у сфері підприємницької діяльності;

- сприяння розвитку партнерських ділових відносин, формуванню звичаїв і етики ділового обороту [66].

Також в Росії діє проект «Захист прав підприємців в РФ від корупційних дій» - PRECOP RF. Даний проект спрямований на подолання корупції, в т. ч. і при захисті прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва і передбачає співпрацю з Європейським Союзом та Радою Європи [67].

Слід зазначити, що в РФ діє схожий проект «Захист прав підприємців у Російській Федерації від корупційних дій на муніципальному рівні» - PRECOP II. Його основна мета - боротьба з корупцією на муніципальному рівні в окремих географічних регіонах Російської Федерації, оскільки в різних регіонах діють малі та середні підприємства, які стикаються з перешкодами, які спричинені різними адміністративними діями, що стосуються корупції [68].

У Хорватії в сфері захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності важливе місце займають торгові суди. До основних справ, які розглядають торгові суди належать:

- спори з питань виконання зобов'язань, що містяться у комерційних угодах;
- спори з питань морського і річкового судноплавства та спори, пов'язані з повітряним транспортом, за винятком питань пасажирських перевезень;
- спори, пов'язані з авторським правом, торговими марками;
- позови з приводу ведення суб'єктами господарювання недобросовісної конкуренції, укладання преференційних угод, а також інших порушень рівності умов для ведення господарської діяльності;
- спори про порушення правил торгівлі і т. д. [27, с. 113]

Також до компетенції торгових судів входить розгляд справ, пов'язаних із заснуванням, діяльністю та ліквідацією акціонерних товариств, здійснення процесуальних дій у зв'язку з банкрутством чи ліквідацією юридичних осіб.

Практика використання торгових судів при захисті підприємництва присутня і в Польщі, до компетенції яких входять справи:

- про цивільно-правові відносини між підприємствами у зв'язку з їх статутною діяльністю, включаючи справи про банкрутство;
- про відносини між партнерами або акціонерними товариствами;
- про відносини між підприємствами щодо нанесенням ними екологічної шкоди;
- про порушення антимонопольного законодавства.

Дані спори розглядаються відповідно до положень цивільно-процесуального кодексу Польщі. Окрім торгових судів у Варшаві діє антимонопольний суд.

Також судова практика захисту прав підприємців досить поширена в Туреччині, в якій також функціонують торгові суди. Причому, що торгові суди є підрозділами цивільних судів. Тобто, окремі торгові суди не існують, а справи, що стосуються підприємництва розбираються цивільними судами[27, с. 115].

У Республіці Білорусь основну роль по захисту прав та законних інтересів підприємців покладено на Центр захисту прав власності, керівників та підприємців. Даний Центр формує базу даних справ, що вимагають негайного вирішення. Держава зі свого боку несе відповідальність за реалізацію конституційних гарантій, що стосуються недоторканності прав власності та права кожного на справедливий суд (статті 44 і 60 Конституції Республіки Білорусь) [69].

Окрім Центру, захист підприємництва здійснюється і в господарських судах, шляхом вирішення спорів, що виникають з цивільних, адміністративних, земельних, фінансових та інших правовідносин. До господарського суду у цілях захисту прав та законних інтересів, мають право звертатися:

- юридичні особи;
- індивідуальні підприємці;
- організації, що не є юридичними особами.

У Швейцарії, як і у багатьох країнах, основні правові засади здійснення правосуддя у сфері підприємницької діяльності закріплені у Конституції, зокрема у розділі II «Фундаментальні права, громадянство та соціальні цілі». Наприклад, у ст. 29–30 Конституції Швейцарської конфедерації зазначено, що кожна особа у

провадженні перед судовими та адміністративними інстанціями має право на справедливе звернення, а також на винесення ухвали протягом відповідного строку. Якщо в особи відсутні необхідні засоби, то їй повинно надатися безкоштовне правосуддя. Кожна особа має право на компетентний та незалежний суд.

Діяльність федеральних судових органів, які здійснюють захист господарських суб'єктів регламентована Розділом V Конституції «Федеральні органи влади» [70].

Крім того, у Швейцарії значну увагу приділяють захисту прав інтелектуальної власності. Основні положення про авторське право регламентовані Законом про авторські права та Постановою про авторські права.

Закон Швейцарії «Про авторські права»:

- захищає авторів літературних і художніх творів;
- захищає виконавців, виробників фонограм і аудіовізуальних творів та організацій мовлення (суміжні права);
- регулює федеральний нагляд за організаціями колективного управління.

Постанова про авторські права містить положення про:

1. Федеральну арбітражну комісію з експлуатації авторського права і суміжних прав (FASO);
2. Відділ моніторингу технологічних заходів [71].

Права підприємців у Молдові захищені законом. Проте деякі державні підприємства користуються додатковим захистом від влади, оскільки вони служать нелегальними джерелами доходів для політичної еліти.

Згідно з молдавським законодавством, держава однаково відноситься до державних та приватних підприємств. Проте відповідно до Закону про підприємництво та підприємства деякі види діяльності обмежуються виключно державними підприємствами (такі як, наприклад, медичні дослідження, виробництво медалей, поштові послуги).

Позиція приватних компаній щодо державних підприємств покращується, оскільки уряд поступово приватизує державні активи. На жаль, приватизація

державних підприємств не завжди відбувається відповідно до ринкових принципів, а непрозорі тендери залишаються проблемою [72].

Тому підприємці Молдови все більше потребують захисту своїх прав та законних інтересів.

Слід зазначити, що у Республіці Молдова економічні судові інстанції є складовою частиною судової системи. Основні аспекти захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності зазначені у Конституції Республіки Молдова.

Відповідно до чинного законодавства Молдови, судові інстанції в галузі охорони підприємництва здійснюють:

- захист прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
- забезпечують однакове застосування законодавства в області економіки.

Проте на практиці така практика не простежується, а навпаки спостерігається надання переваг державним підприємствам перед приватними;

- сприяння мирному вирішенню конфліктів у підприємницькій сфері [27, с. 121].

Не можна оминати й досвід Польщі у сфері захисту прав підприємців, який здійснюється на основі:

- Конституції Республіки Польща;
- Закон «Про конкуренцію та захист прав споживачів»;
- Закон «Про боротьбу з недобросовісною конкуренцією»;
- іншого законодавства, що регулює підприємницьку сферу.

Закон «Про конкуренцію та захист прав споживачів» визначає умови для розвитку та захисту конкуренції і принципи захисту інтересів підприємців, що становлять державний інтерес.

Закон «Про боротьбу з недобросовісною конкуренцією» реалізує захист інтересів підприємця та стосується захисту одних суб'єктів від нечесної поведінки інших конкурентів. Також у Законні є положення, що стосуються, наприклад, можливості одержання компенсації підприємцем, чії права були порушені внаслідок дій недобросовісної конкуренції, але відсутні системні норми, що дозволяють захистити таку конкуренцію [73].

Досить важливим у міжнародному дискусії залишається питання захисту авторських прав підприємців. Оскільки, часто трапляються випадки «крадіжки» чужих товарних марок, інноваційних розробок в різних галузях і т. д. Як приклад, можна привести використання ситуацію, коли Китайська Народна Республіка порушувала права інтелектуальної власності в ході реалізації окремих проектів. Україна постачала до Китаю певні види продукції, а через деякий час аналогічна продукція випускалася як китайська.

Слід зазначити, що в умовах сьогодення оборонно-промисловий комплекс КНР практикує копіювання іноземних технологій, у тому числі здобутих нелегальним шляхом. Як вважають військові експерти, іноземні зразки в Китаї зазнають вивчення та відтворення. При цьому копіювання, як правило, супроводжується зміною моделей, хоча б по деяких параметрах [74].

Тож підприємці повинні вжити заходів для захисту своїх авторських прав на майбутніх експортних ринках. Кожна країна має свої особливості захисту прав власності суб'єктів господарювання.

Наприклад, реєстрація торгової марки в Австралії дозволяє використовувати її лише на території Австралії. Тобто це не захистить товарний знак за кордоном. Важливо також зазначити, що реєстрація компанії доменного імені не дає права на реєстрацію торгової марки (в будь-якій країні).

Тому, якщо суб'єкт господарювання виходить на зарубіжний ринок, то йому необхідно подати окрему національну заявку на торговельну марку в кожній країні, де він має намір займатися бізнесом. Окрім того, підприємець може зареєструвати міжнародну торговельну марку на підставі відповідної заявки.

Незважаючи на існування міжнародних договорів, які стандартизують процес реєстрації авторських прав, така реєстрація або її відмова буде залежати від окремих законів і практик кожної країни, оскільки та чи інша компанія вже використовує або зареєструвала таку саму або аналогічну торгову марку в цій країні.

Однак, деякі країни чи спільноти мають право відмовляти у зареєстрованих товарних марках в інших країнах. Наприклад, Європейський Союз має сувору

практику щодо описових торговельних марок. Товарний знак, який може бути прийнятий в Австралії, може бути відхилений Бюро з питань торговельних марок ЄС. США також потребують дуже конкретного опису товарів чи послуг. Товарний знак, який може бути прийнятий в Австралії, може вимагати внесення змін у товарів чи послуги, які експортуються до США.

Досить важливе питання, яке часто оминають під час подання реєстрації в США, полягає в тому, щоб розглянути орфографію, яка буде використовуватися при реєстрації торговельних марок (наприклад, CENTER і СЕНТЕР). З візуальної точки зору, ці дві назви однакові, проте слід зауважити, що в першому слові використовується українські літери, а в другому – англійські [75].

3.2. Досвід передових держав щодо механізму попередження порушень прав та законних інтересів підприємців

Держави-світові лідери здійснюють активну політику щодо уникнення порушень прав суб'єктів підприємницької діяльності у майбутньому. До складових цієї політики належать: проведення конференцій та семінарів, на якому розглядаються основні прогалини у чинному законодавстві у сфері захисту прав підприємців, пропонуються шляхи удосконалення даної політики; встановлення ефективних санкцій та здійснення відповідних заходів для попередження правопорушників; нагляд за додержанням контролюючими органами своїх повноважень і т. д.

Незадовільний захист прав власності є головною перешкодою для розвитку приватного сектору КНР та спонукає деяких підприємців перемістити свій капітал за кордон.

Тим не менше, в листопаді 2016 року було видано керівні вказівки посилення захисту прав власності з метою підвищення рівня поінформованості людей про безпеку здійснення підприємницької діяльності, підвищення соціальної довіри та посилення приватного підприємництва та інновацій [76].

У вересні 2017 року Центральним комітетом Комуністичної партії Китайської Народної Республіки та Державною радою було проведено засідання, за результатами якого були видані рекомендації, що присвячені здійсненню господарської діяльності китайськими підприємцями.

Відповідно до цього збірника рекомендацій, китайський уряд зобов'язується «створити правове середовище, яке захищає права та інтереси підприємців, ринок, який цінує добру конкуренцію та доброчесність, а також суспільство, яке поважає та заохочує підприємництво» [77].

Для досягнення вищезазначених цілей уряд висунув низку заходів, спрямованих на захист прав та законних інтересів підприємців, забезпечення чесної конкуренції та налагодження відносин між бізнесом та владою.

Також уряд КНР пообіцяв, що Китай буде «захищати права підприємців законом». Уряд повинен створити механізм компенсації збитків підприємців, спричинених зміною політики або адаптацією плану уряду.

Лише у 2007 році КНР видала Закон «Про майно», який надає рівний захист як державним, так і приватним об'єктам, а до того часу державна власність була краще захищена законом, ніж приватна. Проте насправді Закон «Про майно» не може повністю захистити приватну власність, особливо якщо суперечка стосується державної власності, а згадування «прав власності» в новому законі, очевидно, стосується великої проблеми багатьох китайських бізнесменів.

Китайські бізнесмени давно скаржаться на нечесні бар'єри на ринку приватних підприємств. У рекомендаціях зазначається, що Китай забезпечить чесну конкуренцію та боротьбу з монополією, несправедливими правилами та місцевим протекціонізмом». Уряд запустить програму управління негативним списком галузей по всій країні, щоб дозволити різним підприємствам отримувати доступ

У рекомендаціях також зазначалося, що Китай буде будувати чистий і надійний уряд для обслуговування підприємців. Уряд не повинен втручатися в управління бізнесом. Замість цього, уряд повинен мінімізувати навантаження на

підприємства, зменшивши різноманітні податки та збори, а також вирішувати труднощі підприємств шляхом кращого обслуговування [77].

Важливе місце в системі заходів попередження порушення прав суб'єктів господарювання відводиться питанню захисту прав інтелектуальної власності. Якщо права підприємця зареєстровані та зафіксовані відповідно до чинного законодавства, то їх буде легше захистити.

Наприклад, США забезпечують широкий спектр захисту інтелектуальної власності через федеральну реєстрацію товарних знаків і знаків обслуговування та через федеральну патентну систему захисту авторських прав і, відповідно до законів штату, через захист комерційної таємниці та знаків [78].

Проте, права, надані американським патентом, поширюються лише на території США і не мають ніякого впливу в іноземній країні, сторона, яка бажає захистити патент в інших країнах, повинна подати заявку на отримання патенту в кожній іншій країні або регіональному патентному офісі.

Аналогічним чином місцеві закони застосовуються до товарних знаків, авторських прав та інших форм інтелектуальної власності в кожній юрисдикції.

Для більш ефективного захисту інтелектуальних прав підприємцям США пропонується вжити наступні заходи:

- розробка детальної мови інтелектуальної власності для ліцензування та контрактів;
- робота з юридичним радником з розробки загальної стратегії захисту прав інтелектуальної власності;
- проведення ретельної перевірки потенційних закордонних партнерів (допомога може бути надана Комерційною службою США);
- отримання інформації про зареєстровані в США товарні знаки та авторські права із митної та прикордонної охорони;
- забезпечення та реєстрація патентів, товарних знаків та авторських прав на основних закордонних ринках, включаючи захист у країнах, де поширене порушення прав інтелектуальної власності.

Також слід зазначити, що в даному напрямі США також уклала низку угод з іншими країнами про встановлення партнерських відносин з авторськими правами в більшості країн світу, що спрощує вихід американських підприємців на зарубіжні ринки [79].

Не менший досвід у сфері попередження порушення прав суб'єктів підприємництва має і Узбекистан. Підтвердженням цьому є позитивна та сприятлива роль органів виконавчої влади Узбекистану у забезпеченні прав підприємців. Велику ініціативу виявив Президент Республіки Узбекистан Іслам Каримов про роль правозахисних організацій у справах підприємців. Відповідно, всі заходи спрямовані на посилення ролі та відповідальності правоохоронних органів у реалізації Програми інтенсифікації реформ, структурної трансформації та диверсифікації економіки на 2015-2019 роки.

У 2015 році в Ташкенті відбувся національний конференц-семінар. У заході ретельно обговорювалися механізми виконання Указу Президента «Про заходи щодо забезпечення надійного захисту приватної власності, малого бізнесу та приватного підприємництва, усунення бар'єрів на шляху його прискореного розвитку».

У конференції-семінарі взяли участь представники міністерств та інших державних установ, правоохоронних та судових органів разом з підприємцями з усіх регіонів Узбекистану. В ході семінару було обговорено завдання правоохоронних органів щодо забезпечення безумовного впровадження нових законодавчих норм, спрямованих на зміцнення правового захисту приватної власності та суб'єктів підприємницької діяльності, розробку конкретних механізмів роботи з підприємствами для своєчасного запобігання можливим порушенням законодавства.

Протягом останніх років в Узбекистані було прийнято ряд законів, які сприяють попередженню правопорушень у підприємницькій сфері:

- «Про захист приватної власності та гарантій прав власників майна»;
- «Про ліцензування підприємницької діяльності»;
- «Про сімейний бізнес»;

- «Про гарантії та свободи підприємництва» та інші.

Серед норм, яким було надано законодавче забезпечення, - це принцип пріоритету прав суб'єктів господарювання, відповідно до якого усі внутрішні суперечності та невизначеність у законодавстві повинні тлумачитися на користь підприємців.

Крім того, протягом останніх чотирьох років було скасовано 167 процедур ліцензування та 19 видів ліцензованих заходів. Платежі за оформлення документів, що мають ліцензійний характер, були скорочені вдвічі, скасовано 65 видів статистичної та 6 видів податкової звітності.

Як підкреслив глава держави у своєму виступі на засіданні Кабінету Міністрів для обговорення найважливіших пріоритетів економічної програми, ключовим завданням на майбутнє має стати ліквідація всіх бар'єрів та правопорушень у сфері приватної власності та приватного підприємництва. Це вимагає координації діяльності органів державної влади та підрозділів підприємництва. Іншими словами, новий етап структурних реформ означає, що уряд та бізнес повинні стати партнерами та підтримувати один одного, працювати разом, щоб вирішувати проблеми, викликані зовнішніми факторами, тісно взаємодіяти зі здійсненням структурних перетворень та підвищенням конкурентоспроможності економіки.

У цьому контексті особливе значення має вищезгаданий президентський указ «Про заходи щодо забезпечення надійного захисту приватної власності, малого бізнесу та приватного підприємництва, усунення бар'єрів на шляху їх прискореного розвитку».

Роль і значення цього указу полягає в тому, що він спрямований на створення більш сприятливих економічних та правових умов та стимулів для кардинального підйому ролі приватної власності в економіці, усунення існуючих бар'єрів та обмежень для організації бізнесу, створення ефективного механізму державної протидії порушенню інтересів суб'єктів господарювання. Особлива увага приділяється підвищенню відповідальності посадових осіб уряду,

правоохоронних та регуляторних органів щодо стримування підприємницької діяльності, незаконного втручання в неї та порушення прав підприємців.

Крім того, документ посилює гарантії захисту приватної власності, сприяє продовженню процесу лібералізації адміністративного та кримінального законодавства, що регулює підприємницьку діяльність, а також подальшого спрощення всіх процедур реєстрації, ліцензування, та інших процедур пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю, а також покращенню доступу суб'єктів господарювання до матеріальних та кредитних ресурсів та подальшому вдосконаленню ділового середовища.

Всі ці заходи відображені в Законі Республіки Узбекистан «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Республіки Узбекистан, спрямованих на підтримку надійного захисту приватної власності та суб'єктів підприємницької діяльності, усунення бар'єрів для їх швидкого розвитку». Відповідно до цього, були внесені поправки та доповнення до більш ніж 40 нормативних актів, що стосуються майже всіх аспектів господарської діяльності.

Тобто можна зробити висновок, що Республіка Узбекистан використовує дієвий механізм протидії порушенню прав вітчизняних підприємців, що представлений активними діями з боку держави у даній сфері [80].

У Грузії повноваження запобігання порушенням прав та законних інтересів, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, покладені на Омбудсмена з бізнесу. Омбудсмен у даній сфері здійснює інформаційно-консультативну діяльність шляхом:

- розповсюдження інформаційних відео-кліпів;
- організації семінарів, зустрічей;
- організації освітніх візитів та запрошення фахівців [81].

У практиці захисту прав підприємців Республіки Таджикистан важливе місце займає Закон «Про державний захист і підтримку підприємництва». Відповідно до ст. 12 даного Закону, державний механізм попередження порушень прав та законних інтересів підприємців включає наступні кроки:

- спрощення порядку реєстрації суб'єктів підприємництва;

- обмеження, у відповідності до чинних нормативно-правових актів, перевірок діяльності суб'єктів підприємництва, що захистить підприємців від протиправних дій з боку державних контролюючих органів;
- оскарження у судовому порядку з боку державного уповноваженого органу дій (бездіяльності) посадових осіб державних органів, які обмежують права і законні інтереси суб'єктів підприємницької діяльності;
- врахування трудового стажу підприємців відповідно до чинного законодавства Республіки Таджикистан;
- використання інших способів, встановлених законодавством Республіки Таджикистан [82].

3.3. Шляхи вдосконалення системи державної підтримки захисту прав та законних інтересів підприємців в Україні

На жаль, правовий захист суб'єктів підприємницької діяльності в Україні ще недостатньо розвинений, підтвердженням чому є слабкий розвиток підприємництва в Україні та велика кількість проблем, з якими стикаються підприємства при виході на зарубіжні ринки. Хоча не можна однозначно стверджувати, що такий захист відсутній. Навпаки, є велика кількість інституцій, які діють у даній сфері, відбувається видача та оновлення законодавчої бази, проте, як і всі інші системи, система державної підтримки захисту прав та законних інтересів господарюючих суб'єктів потребує вдосконалення, оскільки є всі перспективи для цього.

Можна запропонувати різні шляхи вдосконалення системи захисту прав підприємців. Наприклад, одним з таких напрямів є створення нових структур, які б могли здійснювати ефективний захист інтересів суб'єктів господарювання. Можливо, це міг би бути окремий орган, профільною діяльністю якого була б саме охорона та захист прав підприємців. Таким органом могла б бути Асоціація захисту підприємців. Так, з метою удосконалення умов захисту прав суб'єктів підприємництва у здійсненні їх діяльності, необхідно систематизувати та

розширити існуючі механізми підтримки підприємництва у новому законодавчому акті, наприклад, ЗУ «Про Асоціацію захисту підприємців», в якому було б регламентовано її діяльність, та конкретизовано заходи захисту прав господарюючих суб'єктів у спірних ситуаціях.

Звісно, в Україні функціонують судові органи, органи прокуратури, здійснюються нотаріальні посвідчення прав підприємців нотаріусами і т. д., до компетенції яких входить захист господарюючих суб'єктів, проте до їх компетенції входять також і інші завдання. А дієвішим було б створити окрему структуру, яка б займалася лише цим питанням, і могла більш детально розглядати аспекти різних справ.

Не слід забувати й про існуючі установи, які вже здійснюють правовий захист у підприємницькій сфері. Їх діяльність необхідно також вдосконалювати. Можна було б за доцільне створити нові відділи чи департаменти в цих структурах, які б займалися питанням захисту прав та законних інтересів підприємців.

Наприклад, розділом II ЗУ «Про запобігання корупції» регламентується діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції. Даній установі присвячено лише 14 статей. Доцільно було б створити окремий нормотворчий акт, який би конкретизував засади діяльності Національного агентства. Проте також можна було б створити нову організаційну ланку в рамках даної установи, яка б окремо займалася питаннями захисту прав суб'єктів господарювання у сфері протидії корупції.

Важливим напрямом удосконалення системи захисту прав суб'єктів господарювання є удосконалення чинного законодавства у сфері підприємництва. В цьому векторі можна виділити наступні завдання:

- заповнення прогалин чинного законодавства. Багато діючих нормативно-правових актів не мають необхідних норм для регулювання тих чи інших порушень прав підприємців. Деякі з них або були виключені, або й зовсім не існували. Трапляються випадки, коли ніякий фахівець не вправі знайти доречну норму для врегулювання порушення прав та інтересів суб'єктів господарювання, і

як наслідок, підприємцям завдаються шкода та збитки без відповідного відшкодування та покарання порушників;

- усунення протиріч між нормами різних нормативно-правових актів. Досить часто в правовій практиці трапляються колізії, коли одне і те ж правопорушення можна врегулювати різними законодавчими актами з різним рішенням справ. Для цього треба опрацювати кожен з таких актів і вирішити як захисним структурам діяти в такій ситуації.

Як приклад можна привести невідповідність між Господарським кодексом України та ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» при визначенні суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Так, ст. 4 ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» дає вичерпний перелік, в той час, як у Господарському кодексі України до таких суб'єктів не належать філії, представництва, інші відокремлені підрозділи українських господарських організацій, а також особи, які не мають статусу юридичної особи. Тобто вони не належать до суб'єктів ЗЕД, а отже їхні права не можуть належним чином бути захищені.

Також часто відбуваються протиставлення вітчизняного законодавства міжнародному. Найчастіше, Україною встановлюється пріоритет міжнародного, проте інколи такий пріоритет не зазначається, тому необхідно при ратифікації та прийнятті іноземного нормативно-правового акту одразу ж вказувати рівень його пріоритетності;

- ратифікація міжнародного законодавства у сфері захисту підприємництва. Доцільним було б використати міжнародні акти, які більш детально регламентують те чи інше питання. Сюди належать як законодавчі акти окремих країн, так і міжнародних організацій;

- вдосконалення існуючих норм законодавства, їх деталізація, уніфікація та гармонізація.

Важливо також не тільки видавати нові нормативно-правові акти, що регулюватимуть сферу підприємництва, також держава має гарантувати ефективну їх реалізацію на практиці. Тобто слід було б створити окремий

законодавчий документ, який би регламентував відшкодування шкоди за неефективність того чи іншого законодавчого акту.

Важливим для України напрямом розвитку системи захисту підприємництва буде вдосконалення судового захисту суб'єктів господарювання та їх прав і законних інтересів. Сюди можна віднести вжиття заходів для лібералізації діяльності судових інстанцій, прозорості та законності їх дій та прийнятих рішень. Важливим кроком в даному напрямі буде розвиток арбітражного розгляду справ підприємців. Хоча в Україні комерційний арбітраж достатньо розвинений, що зумовлено і економією на витратах захисту у державних судах, і незалежністю арбітрів, і можливістю вирішувати спори в обраній арбітражній установі. Проте слід здійснювати постійне інформування суб'єктів підприємницької діяльності про можливість їх захисту в третейських судах, оскільки не всі про це знають.

Також потрібно модернізувати законодавство, що стосується судового захисту. При цьому необхідно створити науково обґрунтований правотворчий процес з ефективним управлінням, який би міг піднести правове регулювання судового захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання на новий рівень, і, тим самим, сприяв би активізації вітчизняної підприємницької діяльності та стійкому зростанню економіки України [27].

Не слід забувати і про використання міжнародного досвіду захисту прав господарюючих суб'єктів в українській практиці. Оскільки українське законодавство має багато невирішених питань, то можна було б звернутися за порадою до інших країн та проаналізувати реалізацію та охорону прав підприємців у них. Можна було б використати досвід таких країн, як Китайська Народна Республіка, Сполучені Штати Америки, Узбекистан, Грузія, Хорватія, Швейцарія та ін.

Також слід більше приділяти уваги діяльності державних контролюючих органів, оскільки останнім часом все більше трапляється випадків порушень прав підприємців з їх боку. Доцільним було б впроваджувати більш жорсткі покарання за їхні неправомірні дії та здійснювати ретельніший контроль за їх діяльністю,

проводити додаткові перевірки при прийнятті працівників на посади органів державної влади та місцевого самоврядування.

Також варто здійснити конкретизацію діяльності державних органів у сфері управління підприємництва щодо неналежного виконання своїх обов'язків працівниками таких органів та чітко регламентувати правові наслідки щодо таких правопорушень. Зокрема, доповнити ст. 15 ЗУ «Про підприємництво» наступними положеннями: «За несвоєчасні дії державних органів передбачається юридична відповідальність. У разі порушень державними органами управління покладених на них обов'язків в управлінні підприємництвом, суб'єкти господарювання можуть звертатися для відновлення своїх прав та відшкодування завданих такими діями збитків до суду».

Ефективним також була б активізація заходів протидії корупції. Останнім часом українська влада все більше приділяє уваги даному питанню, і вже помітні певні зрушення, проте вони досить незначні, і українські підприємства продовжують потерпати від корупційних схем у різних галузях економіки та відмивання коштів. Це стосується не лише діяльності контролюючих органів, а й самих підприємств. Оскільки вчиняючи акти корупції одні підприємства отримують переваги перед іншими, а в результаті це призводить до неспроможності підприємців продовжувати діяльність, що змушує їх припиняти таку діяльність чи доводить їх до банкрутства.

Ще одним шляхом вдосконалення системи державної підтримки захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності є проведення різних заходів урядом України, таких як семінари, конференції, засідання і т. д. Такі заходи допоможуть виокремити проблемні питання у даній сфері та розробити шляхи їх усунення та недопущення у майбутньому. Такий досвід був у Республіки Узбекистан, в результаті чого були розроблені рекомендації у сфері розвитку системи захисту прав господарюючих суб'єктів.

Необхідним для України є також підвищення кваліфікації осіб, що задіяні в процесі захисту прав суб'єктів господарювання. В даному випадку можна запропонувати наступні заходи:

- підвищення вимог щодо кваліфікації працівників при прийнятті їх на посади;
- впровадження різних стимулів та заохочень;
- удосконалення системи вищої освіти в правовій сфері;
- своєчасне інформування з боку держави про нововведення в законодавчій базі;
- проведення тренінгів та курсів підвищення кваліфікації;
- участь вітчизняних фахівців у закордонних освітніх програмах;
- регулярне проведення перевірки рівня кваліфікації працівників;
- інші заходи.

Як вектор розвитку системи захисту прав суб'єктів підприємництва можна також запропонувати участь України у міжнародних заходах, які присвячені даному питанні. Для України дуже важливо брати участь в обговореннях таких проблем, оскільки це дасть змогу вчасно їх попередити та уникнути, і вжити відповідних заходів.

Не менш важливим є питання виділення з державного бюджету фінансових ресурсів для реалізації вищеперерахованих завдань у сфері захисту підприємницької діяльності. Оскільки брак коштів сповільнює процес розвитку даної системи, та одночасно призводить до порушень як з боку державних контролюючих органів, так і самих підприємців законодавства у галузі підприємництва.

Для України також доцільним було б використання міжнародних експертів у сфері охорони підприємництва, які вже мають стаж у вирішенні справ про порушення прав підприємців, адже міжнародний досвід набагато ширший за вітчизняний, а думка міжнародних експертів завжди цінується.

Можна також запропонувати спрощення процедури сплати штрафів. Це, з одного боку, зменшить шанси для правопорушників щодо відмивання коштів, а з іншого полегшить діяльність суб'єктів підприємницької діяльності у даній сфері.

Окрему увагу необхідно приділяти захисту прав суб'єктів малого та середнього бізнесу, оскільки багато з них самостійно не здатні протистояти

порушенням їх прав, вдосконалювати законодавство в цій сфері та виділяти в організаційній структурі державних органів окремі департаменти для захисту прав суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Треба також враховувати всі аспекти безпеки діяльності підприємців та аналізувати з яких сторін можна очікувати порушення з боку:

- державних органів влади та місцевого самоврядування (особливо податкових);
- контролюючих інстанцій;
- працівників підприємства;
- інших суб'єктів господарювання;
- рейдерів;
- контрагентів (постачальників, споживачів, посередників і т. д.);
- інших суб'єктів.

Для ефективного вдосконалення системи захисту прав та законних інтересів підприємців держава має обмежити втручання зі сторони своїх органів у підприємницьку діяльність, що призведе до зменшення можливості порушень прав господарюючих суб'єктів.

Організація регіонального співробітництва у галузі захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності також позитивно вплине на розвиток підприємництва в Україні.

Також уряду України слід запроваджувати та модернізувати державну підтримку вітчизняних підприємств, що дозволить їм здійснювати захист своїх прав власними силами без допомоги інших інстанцій.

Відповідно до Концепції вдосконалення державного регулювання господарської діяльності, можна виділити наступні шляхи розвитку системи захисту прав підприємців:

1. Усунення необґрунтованих підстав для втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування.
2. Недопущення політизації діяльності регуляторних органів.

3. Спрощення дозвільної системи та мінімізація видів господарської діяльності, обов'язкових для ліцензування.

4. Удосконалення системи оподаткування, шляхом скорочення кількості видів податків та зборів.

5. Підвищення статусу уповноваженого органу у сфері державної регуляторної політики та підприємництва.

6. Залучення неприбуткових об'єднань підприємців у державну систему захисту прав і законних інтересів підприємців [83].

Тож для України в пріоритеті стоїть впровадження ефективного механізму виконання всіх цих заходів, а також встановлення чіткої відповідальності кожної ланки даної системи для подальшого її вдосконалення. Слід зазначити, що така політика з боку держави має бути розроблена на довгострокову перспективу.

Висновки до розділу 3

Проблема порушення прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності наявна в усьому світі. І кожна держава розробляє власний механізм врегулювання цієї проблеми. За кордоном, як і на території України, дана проблема вирішується в залежності від її регламентації чинним законодавством.

Найчастіше права підприємців регламентуються конституціями держав. Кожна країна має в арсеналі велику кількість нормативно-правових актів, які регулюють захист підприємницької діяльності – кодекси, закони, укази, концепції, положення і т. д.

Важливо також відзначити досвід провідних держав світу у сфері створення механізму попередження порушень прав та законних інтересів підприємців. Цей механізм включає такі складові:

- проведення заходів, на яких розглядаються основні прогалини у чинному законодавстві у сфері захисту прав підприємців;
- надання рекомендацій щодо удосконалення політики протидії порушенню прав підприємців;
- вжиття відповідних заходів для попередження правопорушників;
- нагляд за додержанням контролюючими органами своїх повноважень і т. д.

З огляду на це, слід зауважити, що Україні слід використовувати досвід передових держав у сфері захисту підприємництва. Також доцільним для України було б удосконалити існуючу систему у цій сфері шляхом:

- створення нових інституцій та удосконалення діяльності існуючих;
- конкретизація норм існуючого законодавства та заповнення прогалин у ньому;
- удосконалення судового захисту підприємців;
- посилення контролю за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування (особливо у податковій сфері);
- активна протидія корупції та відмиванню коштів;
- інші заходи уряду України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження правових засад захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва в Україні та отримані на його основі результати спрямовані на вирішення наукового завдання, яке полягає в удосконаленні чинного законодавства та практики його застосування.

За результатами проведеного дослідження на основі чинного законодавства України і практики його реалізації, зарубіжних та міжнародних нормативно-правових актів, теоретичного осмислення наукових праць, врахування аналітичних матеріалів, сформульовано відповідні висновки, надано пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення правових засад здійснення захисту прав підприємців в Україні.

Під час написання кваліфікаційної роботи було **досліджено:**

1. Підходи до визначення сутності захисту прав та законних інтересів підприємців. Захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності – це сукупність заходів, які спрямовані на суб'єктів підприємництва та споживачів з метою забезпечення дотримання діючого законодавства у сфері підприємницької діяльності.

Захист прав та інтересів підприємців залежить не лише від держави, але й від самих суб'єктів підприємництва, проте держава, зі свого боку, має забезпечити прозорість діяльності державних органів, їх незалежність, та точність чинного законодавства, а також його відповідність нормам міжнародного права.

2. Встановлено, що в умовах сьогодення в Україні існує велика кількість законодавчих актів, які встановлюють правові норми, які регулюють підприємницьку сферу, зокрема:

- Кодекс законів про працю України;
- Господарський кодекс України;
- Податковий кодекс України;
- ЗУ «Про підприємництво»;
- ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність»;
- ЗУ «Про інформацію»;

- ЗУ «Про Антимонопольний комітет України»;
- ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції»;
- ЗУ «Про рекламу»;
- ЗУ «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»;
- ЗУ «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та ін.

Чинне законодавство виділяє різні методи захисту прав суб'єктів господарювання, зокрема, процесуальні та матеріально-правові заходи примусового характеру.

3. З'ясовано, що кримінально-правовий захист прав господарюючих суб'єктів включає вжиття таких санкцій: штрафи, позбавлення права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність, арешт, обмеження волі.

Адміністративно-правовий захист прав суб'єктів підприємництва протидіє: незаконному припиненні діяльності підприємств, порушенню банківського законодавства, що загрожує правам та інтересам підприємців, дискримінаційні дії органів державних органів влади по відношенню до підприємців.

Нотаріальний захист у сфері захисту прав підприємців попереджує порушення таких прав та фіксує положення про нотаріальні органи та службових осіб, які мають в компетенції посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення.

4. Встановлено, що до суб'єктів здійснення захисту прав підприємців належать:

- нотаріуси;
- Антимонопольний комітет України;
- органи прокуратури України;
- судова система;
- органи, що протидіють корупції в Україні (органи національної поліції України, Національне антикорупційне бюро і т. д.);
- регіональні установи;

- міжнародні організації та ін.

Також існує проблема порушення прав та законних інтересів з боку державних органів влади чи органів місцевого самоврядування. У відповідь на такі правопорушення можуть вживатися наступні санкції:

а) визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади і органів місцевого самоврядування, які суперечать чинному законодавству та обмежують права підприємців.

б) повернення необґрунтовано списаних державними органами в примусовому порядку стягнень.

в) відшкодування збитків, завданих суб'єктам підприємницької діяльності неправомірними діями чи бездіяльністю державних органів влади чи місцевого самоврядування.

5. Здійснено аналіз міжнародного досвіду у сфері запобігання порушенню прав та законних інтересів підприємців. За кордоном досить поширена практика захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності у судових органах. У Хорватії, Російській Федерації, Польщі, Туреччині та інших країнах підприємці звертаються до торгових судів для захисту своїх прав, до компетенції яких входить розгляд справ, що стосуються:

- цивільно-правових відносин між підприємствами у зв'язку з їх статутною діяльністю;
- відносин між партнерами або акціонерними товариствами;
- відносин між підприємствами щодо нанесенням ними екологічної шкоди;
- порушення антимонопольного законодавства та ін.

Важливе місце у системі протидії порушенню прав підприємців займає охорона права інтелектуальної власності. В цьому напрямку багато країн імплементують міжнародне законодавство у вітчизняне задля зменшення ризиків виникнення такої проблеми.

Окремо кожна держава впроваджує заходи протидії порушенню прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва у майбутньому. До таких заходів належать:

- проведення конференцій та семінарів, що стосуються сфери захисту прав підприємців;
- розробка шляхів удосконалення політики захисту підприємництва;
- вжиття санкцій для попередження правопорушників у підприємницькій сфері;
- контроль за діяльністю контролюючих органів стосовно діяльності підприємств та ін.

6. Проведене дослідження показало, що доцільно визначити наступні напрями вдосконалення систем державної підтримки захисту прав та законних інтересів підприємців:

- створення нових організаційних структур, які б захищали права та законні інтереси суб'єктів підприємницької діяльності;
- залучення міжнародних експертів до вітчизняної системи захисту прав підприємців;
- розробка рекомендацій щодо покращення державної політики у сфері підприємництва;
- зменшення втручання державних органів у діяльність суб'єктів підприємництва;
- використання міжнародного досвіду у сфері регулювання захисту прав підприємців;
- уніфікація конкурентного законодавства та ін.

7. Запропоновано вдосконалити існуючі методи державної підтримки захисту прав та законних інтересів підприємців в Україні наступним чином:

- з метою удосконалення умов захисту прав суб'єктів підприємництва у здійсненні їх діяльності, необхідно систематизувати та розширити існуючі механізми підтримки підприємництва у новому законодавчому акті, наприклад, ЗУ «Про Асоціацію захисту підприємців», в якому було б регламентовано її діяльність, та конкретизовано заходи захисту прав господарюючих суб'єктів у спірних ситуаціях;

- створити окремий нормотворчий акт, який би конкретизував засади діяльності Національного агентства. Проте також можна було б створити нову організаційну ланку в рамках даної установи, яка б окремо займалася питаннями захисту прав суб'єктів господарювання у сфері протидії корупції;

- усунути протиріччя між чинними нормативними актами. Як приклад можна привести невідповідність між Господарським кодексом України та ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» при визначенні суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Так, ст. 4 ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» дає вичерпний перелік, в той час, як у Господарському кодексі України до таких суб'єктів не належать філії, представництва, інші відокремлені підрозділи українських господарських організацій, а також особи, які не мають статусу юридичної особи. Тобто вони не належать до суб'єктів ЗЕД, а отже їхні права не можуть належним чином бути захищені;

- здійснити конкретизацію діяльності державних органів у сфері управління підприємництва щодо неналежного виконання своїх обов'язків працівниками таких органів та чітко регламентувати правові наслідки щодо таких правопорушень. Зокрема, доповнити ст. 15 ЗУ «Про підприємництво» наступними положеннями: «За несвоєчасні дії державних органів передбачається юридична відповідальність. У разі порушень державними органами управління покладених на них обов'язків в управлінні підприємництвом, суб'єкти господарювання можуть звертатися для відновлення своїх прав та відшкодування завданих такими діями збитків до суду».

Україна має всі перспективи для здійснення ефективного захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, проте для цього треба докласти якомога більше зусиль як з боку державних органів влади, так і самих підприємців, оскільки це є запорукою успішного розвитку вітчизняного підприємництва та економіки загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Господарське законодавство: навч. посіб. / В.В. Мачуський, В.Є. Постульга. — К.: КНЕУ, 2004. — 275 с.
3. Правовий захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://users.kpi.kharkov.ua/pravo/hoz/9.html>
4. Поняття захисту прав та законних інтересів. Господарське право [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5776445/ page:66/>
5. Господарське право України: навч. посіб. / С. Й. Кравчук. – К.: Кондор, 2007. – 264 с.
6. Циганенко М. Природокористування, його види і принципи [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ekovita.org.ua/viewtopic.php?f=14&t=243>
7. Теорія держави та права: посіб. для підготовки до держ. іспитів / О. В. Петришин. — Х.: Право, 2012. — 192 с.
8. Беззубов Д.О., Бухер М.О. Теоретичні проблеми захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки [Молодіжний науковий юридичний форум] (Київ, Національний авіаційний університет, 18 травня 2017 р.). – Київ: Вектор, 2017. – Т. II. – С. 146-148
9. Рум'янцева В.В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_1956
10. Пашков В. Захист прав працівників і роботодавців [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.apteka.ua/article/2843>
11. Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991 № 698-ХІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>
12. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 № 887-ХІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/887-12>

13. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-ХІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

14. Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18.02.1992 № 2132-ХІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2132-12>

15. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

16. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» від 08.04.1993 № 30-93 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/30-93>

17. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-ХІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>

18. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр>

19. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>

20. Гесць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія. Частина 1. – 2008 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://textbooks.studio/natsionalnaya-ekonomika-uchebnik/zakonodavchiy-zahist-ekonomichnoji.html>

21. Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22.12.1998 № 330-ХІV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/330-14>

22. Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» від 22.12.1998 № 331-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/331-14>

23. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

24. Розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення Концепції Конкуренційного процесуального кодексу України від 18.03.2002 № 145-р [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/145-2002-%D1%80>

25. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

26. Підприємницьке право: навч. посіб. / О. В. Старцева. - К.: Істина, 2006. - 208 с.

27. Зельдіна О.Р. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія / О. Р. Зельдіна, О. Г. Хрімлі. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 176 с.

28. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

29. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

30. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 № 1555-VII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>

31. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

32. Законодавство України у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.msp-patent.com.ua/ua/ukraini.html>

33. Офіційний сайт Міністерства економіки Республіки Азербайджан. Entrepreneurs rights protection [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://economy.gov.az/en/article/sahibkarlarin-huquqlarinin-mudafiesi/21394>

34. Предпринимательское право : учебник для академического бакалавриата. — 2-е изд., перераб. и доп. / Е. В. Иванова — М. : Издательство Юрайт, 2018. — 269 с.

35. Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ «Про нотаріат» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>

36. Підприємницьке право в схемах: загальна частина: навч. посіб. / С.І. Бевз – К.: «Фірма «Гранмна»., 2012. – 292 с.

37. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

38. Кримінальний процесуальний кодекс України 13.04.2012 № 4651-VІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

39. Основи інтелектуальної власності: наіч. посіб. / П. М. Цибульов. — К.: «Інст. інтел. власності і права», 2005. — 112 с.

40. Кодекс України про адміністративні правопорушення 07.12.1984 № 8073-Х [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

41. Порядок оформлення і подання скарг платниками податків та їх розгляду контролюючими органами від 21.10.2015 № 916 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1617-15#n16>

42. Закон України «Про Національну поліцію України» від 02.07.2015 № 580-VІІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

43. Способи захисту прав суб'єктів господарювання і споживачів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://studopedia.org/7-4933.html>

44. Положення про Державну регуляторну службу України від 24 грудня 2014 р. № 724 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/2>

45. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 № 898-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/898-15>
46. Закон України «Про заставу» від 02.10.1992 № 2654-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>
47. Захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5455515/page:34/>
48. Нотаріальний захист суб'єктів підприємницької діяльності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pda.shpora.net/index.cgi?act=view&id=72553>
49. Захист прав та законних інтересів суб'єктів господарської діяльності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/3546294/page:42/>
50. Нотаріальний захист суб'єктів підприємницької діяльності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://lektsii.com/3-44425.html>
51. Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування 11.11.2011 № 3306/5 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1298-11>
52. Організаційно-правові засади діяльності Антимонопольного комітету України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/84306>
53. Завдання та повноваження Антимонопольного комітету України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/84729>
54. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
55. Суб'єкти у сфері запобігання та протидії корупції [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/lg/2018/03/22/sub-yekty-u-sferi-zapobigannya-ta-protydiyi-koruptsiyi/>

56. Господарське право України: навч. посіб. / Н.О. Саніахметова. - Х.: Одісей, 2005. - 608 с.

57. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>

58. Угода про співробітництво між Антимонопольним комітетом України і Президентом Відомства з питань конкуренції та захисту прав споживачів Республіки Польща від 05.06.1997 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_034

59. СБУ забезпечує захист інтересів чесних бізнесменів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/78/view/4204#.xMckXzy8.dpbs>

60. Загальна характеристика захисту прав підприємців від незаконного втручання в їх діяльність державних органів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://adhdportal.com/book_3682_chapter_9_1_Zagalna_kharakteristika_zakhistu_prav_pdprimv_vd_nezakonnogo_vtruchannjav_kh_djalnst_derzhavnikh_organv.html

61. Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991 № 698-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>

62. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>

63. Перелік органів виконавчої влади, уповноважених здійснювати державний нагляд (контроль) у відповідних сферах господарської діяльності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://dtk.com.ua/documents/ukr/2008/35/01.pdf>

64. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/877-16>

65. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2806-15>

66. Арбітражний процесуальний кодекс Російської Федерації від 24.07.2002 № 95-ФЗ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pravo.gov.ru/proxu/ips/?docbody=&nd=102079219>

67. Protection of the Rights of Entrepreneurs in the Russian Federation from Corrupt Practices (PRECOP RF) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.coe.int/en/web/corruption/completed-projects/precop>

68. Protection of the Rights of Entrepreneurs in the Russian Federation from Corrupt Practices at the Municipal Level - PRECOP II [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.coe.int/en/web/moscow/protection-of-the-rights-of-entrepreneurs-from-corrupt-practices-at-the-municipal-level-in-the-russian-federation-precop-ii>

69. Конституція Республіки Білорусь від 17.10.2004 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/>

70. Конституція Швейцарії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/3390/20/>

71. Copyright protection in Switzerland [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ige.ch/en/protecting-your-ip/copyright/protection-in-switzerland.html>

72. BTI 2018 Moldova Country Report [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/MDA/>

73. Ochrona interesup rzędsiębiorców - ustawa o ochronie konkurencji i konsumentow orazustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.paih.gov.pl/prawo/prawo_konkurencji/artykuly/ochrona_interesu_przedsiębiorcow

74. Клименко І.В. Щодо окремих питань розвитку економічного співробітництва України та Китаю в сучасних умовах: Аналітична записка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1359/>

75. International Trademark Protection options – what you should know [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://rubyconnection.com.au/insights/business/international-trademark-protection-your-options.aspx>

76. Sign that entrepreneurs' rights are better protected: China Daily editorial [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201805/31/WS5b0ffafaa31001b82571d7f6.html>

77. China Vows to Protect Entrepreneurs' Property Rights [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://thediplomat.com/2017/09/china-vows-to-protect-entrepreneurs-property-rights/>

78. Protecting intellectual property rights domestically and abroad for U.S. businesses [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.csuohio.edu/business/global/protecting-intellectual-property-rights-abroad>

79. Protecting Intellectual Property Rights (IPR) Overseas [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.uspto.gov/patents-getting-started/international-protection/protecting-intellectual-property-rights-ipr>

80. Uzbekistan: Securing the Protection of Entrepreneurs' Rights and Interests [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.opfblog.com/23876/uzbekistan-securing-the-protection-of-entrepreneurs-rights-and-interests/>

81. Law of Georgia on the business Ombudsman of Georgia [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/2860205/1/en/pdf>

82. Закон Республіки Таджикистан «Про державний захист і підтримку підприємництва» від 18.03.2015 № 1194 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://tpp.tj/business-guide2017/pdf/zakonodatelstvo/01-%20Закон%20Республіки%20Таджикистан%20О%20государственной%20защите%20и%20поддержке%20предпринимательства.pdf>

83. Указ Президента України Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності від 03.09.2007 № 816/2007 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/816/2007>